

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju - Turski jezik i književnost

YAVUZ SULTAN SELIM KAO HALIFA I MECENA
ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Kandidatkinja: Elmedina Macić

Mentor: Prof. dr. Alena Čatović

Komentor: Prof. dr. Ahmed Zildžić

Sarajevo, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojam halife i hilafeta	2
2.1. Kratak osvrt na nastanak Osmanskog carstva	7
3. Yavuz sultan Selim (1512.-20.).....	10
3.1. Ličnost	10
3.2. Borba za prijestolje	12
4. Pohod na Iran	14
4.1. Donesena fetva za kizilbaše.....	15
4.2. Bitka kod Čaldirana	17
4.3. Mercidâbık bitka.....	20
4.4. Rat kod Rejdaniye/Ridâniye.....	24
5. Zapadna politika sultana Selima Yavuza	27
II dio	29
6. Opći osvrt na period vladavine sultana Selima Yavuza.....	29
6.1. Zbirka poezije – <i>Divan</i> na perzijskom jeziku.....	31
6.2. Pojam patrona ili mecene	33
6.3. Književnost u doba sultana Selima Yavuza	34
6.4. Kulturne prilike.....	45
Zaključak	47
Izvori i literatura	49
Internet izvori:.....	51

1.Uvod

Početak 16. stoljeća vrlo je aktivan period sa aspekta historije i kulture cjelokupnog turskog svijeta a naročito Osmanskog carstva. Ovo razdoblje svjedočilo je o političkim sukobima i ratovima velikih turskih država koji su oblikovali tadašnji svijet. Yavuz Sultan Selim, koji je stupio na prijestolje 1512. godine kao deveti osmanski sultan u ovom periodu kada se Osmansko carstvo borilo s političkim i društvenim problemima, prvo je osigurao političko jedinstvo Anadolije pobijedivši Safavide na istoku a zatim i državu Memluka čime je Osmansko carstvo učinio najbogatijom i najmoćnijom državom s najširim granicama. Yavuz sultan Selim proglasio se prvim osmanskim halifom a njegova zbirka poezije – *Divan* na perzijskom jeziku pokazuje da je bio i pjesnik te veliki poštovalac drugih pjesnika kojima je bio mecena.

Struktura ovog rada sastoji se od uvoda gdje ćemo prikazati ulazak Turaka u krug islamske civilizacije te njihove interakcije sa abasidskim halifama. Istaknuta su neka razmišljanja o društvenoj i političkoj situaciji Osmanskog carstva a zatim smo pokušali općenito prenijeti život i ličnost sultana Selima.

Centralni dio rada čine dvije cijeline u kojima će biti govora o vladavini i mecenatu sultana Selima, političkim i historijskim okolnostima koje su dovele do toga da hilafet pređe u osmanske ruke.

Paralelno s rastom države, uz političku stabilnost i ekonomski napredak, turska kultura i književnost također su u ovom razdoblju pokazali brz razvoj i počeli doživljavati svoj vrhunac. Yavuz Sultan Selim u ulozi mecene dao je doprinos kulturi i time što je veći broj umjetnika i učenjaka doveo u Istanbul po osvajanju različitih teritorija. Naučni i kulturni život, koji se njegovim nastojanjima razvio na čitavoj osmanskoj teritoriji a posebno u Istanbulu, omogućio je osmanskoj umjetnosti, a naročito književnosti da doživi zlatno doba. Razdoblje sultana Selima Yavuza smatralo se početkom klasičnog perioda turske književnosti. Prilikom izrade ovog rada bit će korištena povijesna, deskriptivna i analitička metoda istraživanja.

2. Pojam halife i hilafeta

Riječ *halifa* označava osobu koja dolazi na nečije mjesto i koja predstavlja tu osobu.¹ Riječ *hilafet* u riječniku ima značenja: "naslijediti, doći na nečije mjesto, zastupati i predstavljati".² Kao termin, označava instituciju namjesništva, odnosno namjesnika koji predvodi državu nakon Poslanika a.s.³ Tokom svog života, poslanik Muhammed izvršavao je lično vjerske i državne dužnosti.⁴ Kako nije odredio svog nasljednika,⁵ hilafet je bio prvo pitanje sa kojim su se muslimani morali suočiti.⁶ Na jednoj strani bili su muhadžiri koji su smatrali da halifa treba da bude neko iz njihovog reda jer pripadaju Poslanikovom plemenu, dok su na drugoj strani bile pristalice iz Medine (ensarije) koji su istakli da su ipak oni prvi pružili podršku Poslaniku.⁷ Pripadnici roda Hašimije govorili su da se za osnovu izbora treba uzeti bliskost po krvnom srodstvu sa Poslanikom.⁸ Primanjem zakletve vjernosti (*bay'ah*)⁹ odabran je Ebu Bekr¹⁰ (632-634) kao prvi od četvorice pravovjernih halifa (*el hulefa'er-rašidun*).¹¹ Sunije¹² i šije¹³ razilaze se u stavu da li je Ebu Bekrov izbor za halifu bio legalan.¹⁴ Početak raskola muslimana nastupa upravo ovom podjelom gdje suniti insistiraju na beduinskoj tradiciji da nasljednika, prvog među njima izabere zajednica¹⁵ a šiti smatraju da je Poslanik a.s. imenovao svog nasljednika a to je Alī ibn Abī Tālib. U toku dvije godine hilafeta Ebu-Bekr posvetio se suzbijanju pojave otpadništva (*ridda*).¹⁶ Za vrijeme njegove vladavine dolazi do osvajanja al-

¹ *Institucije islamske civilizacije*, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2017, str. 330. (Dalje kao: *Institucije islamske civilizacije*).

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Filip Hiti, *Istorija Arapa*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988, str. 139. (Dalje kao: Filip Hiti, *Istorija Arapa*)

⁵ Unutar islamske tradicije postoje skupine koje zastupaju mišljenje koje se razlikuje od sunijskog učenja. Riječ je o šiitima koji smatraju da je Poslanik odredio Alija (Alī ibn Abī Tālib) za nasljednika.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid, str.140.

⁸ *Institucije islamske civilizacije*, str.335.

⁹ Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str.140.

¹⁰ Poslanikov najbliži prijatelj i prvi halifa koji je među prvima primio islam. Odabran za halifu posebno iz razloga što je bio pripadnik plemena Kurejš i što je budio poštovanje svojim godinama i iskustvom. (*Institucije islamske civilizacije*, str. 335.)

¹¹ *Institucije islamske civilizacije*, str. 335.

¹² Suniti – apsolutna većina muslimana po čijem je mišljenju Poslanika trebala da naslijedi osoba vjerskih i moralnih osobina i koja nije morala biti iz loze poslanika nego izabrana u skladu sa dotašnjom beduinskom tradicijom donošenja odluka bitnih po zajednicu (medžlis, šura/tzv. Vijeće).

¹³ Šiiti- skupno ime za veliku grupu vrlo različitih islamskih sekti čije je polazište priznavanje Alija kao legitimnog halife nakon Poslanikove smrti.

¹⁴ *Institucije islamske civilizacije*, str.335.

¹⁵ Dragan V. Todorović, *Sunitsko-Šiitski raskol i njegove posledice na bezbednost u regionu Bliskog istoka*, doktorska disertacija, Beograd, 2016. str. 83. (dalje kao: *Todorović*).

¹⁶ Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str.11. (u daljem tekstu: Smailagić, *Leksikon*)

Hire 633. godine u Perziji i bitke kod Adžnadeina u Palestini jula 634. godine.¹⁷ Pismenom oporukom Ebu- Bekra kao drugi pravovjerni halifa izabran je Omer ibn Hattab (634-644)¹⁸. Omer ibn Hattab u historijama islama opisan je kao drugi utemeljitelj arapskog carstva i njegova vladavina je značajna po tome što je došlo do potpunog oblikovanja islamske države.¹⁹ Kako nije lično odredio svog nasljednika, taj izbor prepušten je šestočlanom vijeću čijom odlukom je izabran Osman²⁰ kao treći halifa 644-656.²¹ U vrijeme njegove vladavine osvojeni su Iran, Azerbejdžan i dijelovi Armenije.²² Autor Filip Hiti u svom djelu *Historija Arapa* navodi da je Osman bio isuviše slab na gramzljivost svojih rođaka pa je bio optužen i za nepotizam.²³ Također se navodi da su mnogo važne službe preuzeli Umejadi, članovi halifske porodice.²⁴ Pojava nemira i nezadovoljstva kuliminirala je 656. godine ubistvom halife Osmana²⁵, čija je krv prolivena od muslimanske ruke.²⁶ Upraznjeno mjesto halife zauzeo je hazreti Alija (656-661).²⁷ Tada je politička situacija bila izuzetno složena.²⁸ Biranje Alije kao halife, Muavijina²⁹ borba za vlast kroz izgovor ubistva halife Osmana, interna previranja ashaba samo su neki od razloga političkog razilaženja.³⁰ Alijinom smrću 661. godine završava period četvorice halifa a nastupa period Umajadskog halifata (651-750) čija je prijestolnica bila u Damasku.³¹ Sada halifa više nije neko ko nastavlja Muhammedovu sunu već je istaknuta ličnost arapskog svijeta i prvi među plemenskim vođama. Ovaj dvostruki pojam bio je na snazi cijelo stoljeće, tj. dok je postojala Umajadska dinastija³². Način života umajadskih halifa, preferiranje svjetovne a zanemarivanje duhovne strane, iznevjereni teokratski principi neki su od razloga pada ove dinastije.³³ Poslije Umejadskog halifata, došao je Abasidski

¹⁷ Smailagić, *Leksikon*, ibid.

¹⁸ *Institucije islamske civilizacije*, str.335.

¹⁹ Neobjavljeno predavanje prof.dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta *Orijentalno islamska civilizacija II*.

²⁰ Treći halifa, pripadao velikoj mekanskoj obitelji Benu Umeja.

²¹ *Institucije islamske civilizacije*, str. 336.

²² Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str. 171.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Neobjavljeno predavanje prof.dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta *Orijentalno-islamska civilizacija II*.

²⁶ Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str. 172.

²⁷ *Institucije islamske civilizacije*, str. 336.

²⁸ Neobjavljeno predavanje prof.dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta *Orijentalno islamska civilizacija II*.

²⁹ Osnivač drugog halifata Umejada koji je za nasljednika imenovao svog sina Yazida, postavši na taj način osnivač dinastije. (Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str.177). Dolazi do preokreta u historiji islama pojavom nasljednog faktora odnosno nasljeđivanja prijestolja u izboru halife. Muavija je u potpunosti odbacio izbor i prisegu koji su bili prisutni u vrijeme prve četvorice halifa imenovajući svog sina Yazida kao nasljednika halife. Ovim se hilafet nadalje pretvara u monarhiju jer se vlast prenosi sa oca na sina ili druge članove loze. (*Institucije islamske civilizacije*,str.337.)

³⁰ *Institucije islamske civilizacije*, str. 336.

³¹ Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str. 177-178.

³² Smailagić, *Leksikon*, str. 639.

³³ Neobjavljeno predavanje prof.dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta *Orijentalno-islamska civilizacija II*.

halifat (750-1258)³⁴ sa prijestolnicom u Bagdadu.³⁵ Za vrijeme Abasida dolazi do promjene u poimanju hilafeta, odnosno povratku idealima četvorice pravovjernih halifa.³⁶ Zauzimanjem Bagdada od strane šiitske dinastije *Buvejhija*³⁷ Abasije gube svu vojnu i političku moć.³⁸ Početkom nove epohe smatra se dolazak Togrul-bega koji je u Bagdadu porazio Buvejhije i označio dolazak Abasijskog hilafeta pod zaštitom Seldžuka.³⁹ Iako je u vrijeme Abasija nastalo više država, sve države su prihvatile duhovni autoritet halife.⁴⁰ Da bi vladavina nekog vladara dobila autoritet, bilo je potrebno da ga halifa zvanično prizna.⁴¹ Barthold navodi da su prvi sukobi između Arapa i Turaka započeli nakon uspostavljanja države Umajada.⁴² Umajadi su imali neprijateljski stav spram Turaka za razliku od Abasida koji su im pridavali veliki značaj.⁴³ Abasidski halifa Memun svoju vojsku sačinio je upravo od Turaka.⁴⁴ Nakon Memunove smrti njegov sin Mu'tesim došao je na mjesto halife zahvaljujući podršci Turaka.⁴⁵ Kako su veći dio njegove vojske činili Turci, Mu'tesim je 836. godine osnovao grad Samarru u koji je prenio središte hilafeta.⁴⁶ U tom periodu počinje borba za uticaj između turkijskih komandanata i halifa.⁴⁷ Poslije smrti al-Muntasira (861.) ovi su Turci počeli da vrše odlučujuć uticaj na državnu politiku.⁴⁸ Ulazak Turaka u islam započeo je u 8. stoljeću.⁴⁹ Vojna moć i uprava koju su Turci u najkraćem roku pokazali u vrijeme Abasida učinile ih poslije najuticajnijim narodom u islamskom svijetu.⁵⁰ Turci su od vremena halife Mutevekila imali važnu ulogu u dolasku, imenovanju i svrgavanju halifa.⁵¹ Širenje islama očitovali su

³⁴ U periodu od 909. do 1171. godine djelovao je Fatimidski halifat kao jedini šiitski halifat od prvorazrednog značaja sa sjedištem u Kairu, a u periodu od 929. do 1031. godine prisutan je još jedan Umajadski halifat u Kordovi. (Filip Hiti, *Historija Arapa*, str.178).

³⁵ Filip Hiti, *Historija Arapa*, str.178

³⁶ Neobjavljeno predavanje prof. dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta Orijentalno-islamska civilizacija II.

³⁷ Dinastija porijeklom iz Deylema koja je vladala u Iranu i Iraku između 932. i 1062. godine. (Erdoğan Mercil, 'Büveyhiler', *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul, 1992, str. 496.)

³⁸ *Institucije islamske civilizacije*, str. 338-339.

³⁹ *Institucije islamske civilizacije*, str.339. Seldžuci su turski vladarski rod koji je od 11. do 13. stoljeća vladao na prostoru Male i Srednje Azije. Razlikuju se: Veliki Seldžuci, Irački Seldžuci, Sirijski Seldžuci, i Maloazijski Seldžuci. (Smailagić, *Leksikon*, str. 539)

⁴⁰ *Institucije islamske civilizacije*, str.341.

⁴¹ Ibid. Na hutbama, koje su bile i simbol političke moći spominjalo se, pored halifinog i ime vladara.

⁴² Wilhelm Barthold, *Ilk müslüman türkler*, Örgün Yayinevi, İstanbul, 2008. str.9. (dalje kao Barthold, *Ilk müslüman Türkler*).

⁴³ Ibid, str.11.

⁴⁴ Ibid. Kasnije, u 13. i 14. stoljeću Kipčaci u velikom broju dolaze u Egipat gdje su uključeni u vojne odrede *mamluk* – vojsku vladarevih robova. Ta vladareva garda sastojala se ponajviše od turkijskih naroda iz Zakavkazja i Čerkeza. (Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, vol. XL, Sarajevo, 2013, str.142.). Dalje kao: Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*.

⁴⁵ *Institucije islamske civilizacije*, str. 338.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Filip Hiti, *Historija Arapa*, str. 302.

⁴⁹ Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.11.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ *Institucije islamske civilizacije*, str.338.

uspostavljanjem velike seldžučke imperije i anadolske seldžučke države.⁵²Prije detaljnijeg govora o Seldžucima, napomenut ćemo da se snažno širenje islama među turskim plemenima susreće u vremenu vladavine Sasanida.⁵³Država Samanida (874-999) islamska je država osnovana u Horasanu i Transoksaniji.⁵⁴Država je svoje najsajajnije doba doživjela u vrijeme vladavine Nasra II. kada je Transoksanija postala islamska država.⁵⁵Iako su Samanidi prividno priznavali lojalnost Abasidima, njihova je dinastija zaista bila samostalna.⁵⁶Dolazak turskih nomada na sjever donosi sa sobom opasnost jer je čak unutar države vlast neprimjetno dolazila u ruke turskih robova kojima su Samanidi napunili svoj dvor.⁵⁷Kako su Horasan osvojili Gaznevidi, a Transoksaniju Karahanidi, time dolazi do kraja vladavine Samanida.Karahanidi su bili prva muslimansko-turska država sa vladavinom u periodu od 840. do 1212. godine.⁵⁸ Granice Karahanidskog carstva u vrijeme njihove najveće ekspanzije prostirale su se od Transoksanije do Kašgara, Buhare i Semerkanda, uključujući i sir-darjanske zemlje.⁵⁹ Poslije Karahanidskog, Gaznevidsko carstvo (968-1183) je hronološki drugo tursko-islamsko carstvo.⁶⁰Njegovim osnivačem smatra se Alp Tigin.⁶¹⁶²Najpoznatiji vladar, sultan Mahmud proširio je granice carstva od Iraka do Indije.⁶³ Mahmud je od trenutka svog stupanja vlast priznavao vrhovnu vlast halife al-Qadira. (991-1031).⁶⁴Prima poraz od Seldžuka u bici kod mjesta Dandanakan godine 1040. gdje Iran i Horasan prelaze u ruke Seldžuka.⁶⁵ Kada se govori o historiji Seldžuka, nužno je spomenuti porijeklo Turaka Oguza (X.-XI. st.) koji su osnovali ovo veliko carstvo.⁶⁶ Nalazili su se na ogromnim prostranstvima. U vrijeme Umajada bilo ih je u Guštu, Bustu, Bistamu i Sidžistanu.⁶⁷Dolazak seldžučkih Turaka (1040-1157) otvara novu eru u historiji islama i hilafeta gdje je abasidski halifa već bio osoba bez autoriteta kada je došao poglavica po imenu Seldžuk 956. godine.⁶⁸Autor Filip

⁵²Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.12.

⁵³ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str. 35.

⁵⁴ Transoksanija je drevni naziv za regiju u središnjoj Aziji.

⁵⁵Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.14.

⁵⁶ Filip Hiti, *İstoriya Arapa*, str. 420.

⁵⁷ Ibid, str.421.

⁵⁸ Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.14.

⁵⁹ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti* str. 38.

Sir Darja je jedna od većih rijeka u središnjoj Aziji koja teče kroz države Tadžikistan, Uzbekistan i Kazahstan.

⁶⁰ Ibid, str.57.

⁶¹ Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.16.

⁶² Među turskim robovima kojima su Samanidi davali visoke državne službe bio je i Alp Tigin koji je karijeru započeo kao član državne garde. (Filip Hiti, *İstoriya Arapa*, str. 421.)

⁶³ Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.17.

⁶⁴ Filip Hiti, *İstoriya Arapa*, str.422.

⁶⁵ Barthold, *Ilk müslüman Türkler*, str.18.

⁶⁶ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*,str.59.

⁶⁷ Ibid, str.60.

⁶⁸ Ibid.

Hiti u svom djelu *Historija Arapa* navodi da je halifa u tom periodu bio “samo sjenka svoje ranije moći i njegovo je carstvo bilo sasvim raskomodano.”⁶⁹Seldžučka država prouzrokovala je brzo širenje i povezivanje islamskog svijeta u jednu državu.⁷⁰ Vladavina Tuğrula (1037-1063.), njegova nasljednika Alp Arslana (1063-1072) i Melik-Šaha (1072-1092) predstavljala je najsjajni period vlasti Seldžuka nad islamskim svijetom. Barthold bilježi da su seldžučki vladari više puta štitili abasidske halife koji su često bili meta napada šiitskih grupa.⁷¹ U više navrata borili su se i protiv nomadskih Turkmena, fanatičnih turkmenskih plemena koji će biti razlog kasnijih sukoba i previranja a nazivani su *kizilbaši*.⁷² Dekadencijom seldžučke imperije (1187-1088.) vlast prelazi u ruke dinastije Horezmija (1097-1231).⁷³Njihova dinastija je postala velika imperija u vrijeme Alauddina Muhammeda (1200-1220).⁷⁴Postojala je sve do upada Mongola kada je nakon velike borbe u kojoj je poginuo i sam vladar Horezmija, potpala pod vlast Džengiz-hana.⁷⁵Mongolsko kraljevstvo (1206-1368) prostiralo se od Amu Darje do granica Sirije i od Kavkavskog gorja do Indijskog okeana.⁷⁶Hulagu, unuk Džengiz Hana, proziva sebe *Il-han* titulom koju su nosili njegovi nasljednici do dolaska Hulaguovog praunuka Gazana Mahmuda (1295-1304) pod čijom vlašću je islam sa šiitskim tendencijama postao državna religija.⁷⁷Godine 1258. Hulagu je osvojio Bagdad i pogubio halifu al-Mustasima koji za sobom nije ostavio nasljednika.⁷⁸To je bila nezapamćena nesreća za islamski svijet koji se tada prvi put našao bez poglavara.⁷⁹ Islamski svijet bio je bez poglavara tri godine.⁸⁰ Sultan Bajbars I⁸¹ koji je zaustavio dalji prodor Mongola uspio je doći na memlučki prijesto.⁸² Bajbars je pozvao amidžu posljednjeg abasidskog halife na mjesto halife

⁶⁹ Filip Hiti, *Historija Arapa*, str.429.

⁷⁰ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str. 61.

⁷¹Barthold, *Ilk müslüman Türkler* str. 26-28.

⁷²Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str.70. U drugoj polovini 15. vijeka Turkmeni potpadaju pod uticaj ekstremne šiitske sekte Safijudina iz Erdebila. Kada su prihvatili njegov tarikat, Turkmeni su postali poznati kao kizilbaše – *crvenoglavci*, po crvenim čalmama koje su obavijali oko glave. Njihov pokret je imao društveno – političko i vjersko obilježje. Turkmeni su kroz ovaj pokret snažno iskazivali netrpeljivost prema osmanskome uređenju. (Halil İnalcık, *Osmansko carstvo*, str.305).

⁷³ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str.62.

⁷⁴ Ibid, str.83.

⁷⁵ Ibid. Osnivač i prvi vladar Mongolskog carstva (1206-1227).(Mustafa Kafalı, ‘‘Cengiz Han’’, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,7. Cilt, İstanbul,1993, str. 367.)

⁷⁶Filip Hiti, *Historija Arapa*, str. 442.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸Smailagić, *Leksikon*, str.231.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ *Institucije islamske civilizacije*, str.344.

⁸¹ Najistaknutiji sultan Memluka koji je vladao u periodu od 1260-1277. Poznat je kako zbog svojih vojnih pohoda protiv Mongola i križara, tako i zbog svojih unutarnjih upravnih reformi. (Hassanein Muhammad Rabie, *Baybars I.*) <https://www.britannica.com/biography/Baybars-I>

⁸² *Institucije islamske civilizacije*, str. 345.

Memluci (1250 – 1517) arapsko ime (al-mamālik) za kupljene robove koji su prvenstveno služili kao tjelesna straža halifa. Više ovakvih turskih robova bili su osnivači dinastija u mnogim zemljama međutim, nigdje

čime je ponovno uspostavljen hilafet iako egipatske halife nisu imale nikakve stvarne nadležnosti.⁸³ Bitno je napomenuti da je prije vladavine Memluka u Egiptu i Siriji vladala dinastija Ejubida⁸⁴ (1169-1250) s kojom ustvari započinje prelazak vlasti u ruke Turaka.⁸⁵ Memluci su nakon dinastije Ejubida preuzeli vrhovnu vlast u državi. Čini se gotovo nevjerovatnim da je manja skupina turskih robova, formirajući povlaštenu klasu vojnog plemstva vladala stoljećima i uspješno se suprotstavljala udarcima poput križarskih i mongolskih ratova, navodi Nametak.⁸⁶ Abasidski *sjena halifat* pod zaštitom Memluka, postojao je sve do osmanskog osvajanja Egipta.⁸⁷

2.1. Kratak osvrt na nastanak Osmanskog carstva

Osnivanje osmanskog bejluka dovodi se u vezu sa političkim, društvenim i ekonomskim uslovima u kojima se nalazila Anadolija u 13. stoljeću.⁸⁸ Posljednje veliko carstvo na području Anadolije bilo je Seldžučko. Ovo carstvo se zbog velikog pritiska Ilhanida⁸⁹ razjedinilo i raspalo.⁹⁰ Samim tim, počeli su se stvarati nezavisni ili poluzavisni turkmenski bejluci.⁹¹ Turkmeni su se nastanjivali na planiniskim područjima uz Crno more i na planinama koje se pružaju od Kastamona do Antalije.⁹² Veliku ulogu u njihovom duhovnom sazrijevanju odigrali

kraljevstvo nije tako očito bilo zasnovano na ropstvu te svojstva robova nisu dobila veće pravo na vlast nego u Egiptu gdje su Memluci kroz 150 godina sjedili na jednom od najmoćnijih prijestolja Orijenta. Ovaj vladarski rod iz Egipta i Sirije, kao što i sam naziv kaže potječe od nekadašnjih robova i to od sultanskih i emirskih tjelesnih stražara koji su se isticali svojom valjanošću te su ih njihovi gospodari oslobađali. Njihova vladavina je učvršćena i opravdana onda kada je Bajbars (mamelučki sultan) prihvatio iz Bagdada protjeranog halifu te 1261. godine ponovno uspostavio halifat, a sebe, onda po halifi imenovao za nosioca vlasti. Tako je ostalo do kraja mamelučke vladavine, odnosno do trenutka kada su primili poraz od Osmanlija.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Glavnu snagu i oslonac ove države, koja predstavlja jedan od tradicionalnih produžetaka Velike Seldžučke imperije, činili su Oguzi. U vojsci se govorio turski jezik. S Ejubijama u Egipt stize i stara seldžučka kultura i tradicija, uvodi se institucija timara te započinje novo doba koje se s pravom može nazvati "tursko doba." (Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str.142.)

⁸⁵ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str.142.

⁸⁶ Ibid., str.143.

⁸⁷ Smailagić, *Leksikon*, str.94.

⁸⁸ *Historija Osmanske države: Hrestomatija*, priređivač Ahmed Alibašić, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str 13. (Dalje kao: Alibašić, *Hrestomatija*).

⁸⁹ Ilhanidi su bili mongolska dinastija koja je u 13. i 14. stoljeću vladala u Perziji. Utemeljitelj dinastije Hulagu uzeo je titulu Il-han. Prekretnicom u historiji orijentalno-islamske civilizacije smatra se 1257. godina kada su Mongoli predvođeni Hulagu Hanom, unukom Džingis-kana osvojili grad Bagdad, tadašnju prijestolnicu hilafeta.

⁹⁰ Alibašić, *Hrestomatija*, str.14.

⁹¹ Ibid.

⁹² Alibašić, *Hrestomatija*, str.14.

su derviši i šejhovi.⁹³Osmanski bejluk osnovan je 1299. godine i vodi porijeklo od plemena Kaji (Kayı)⁹⁴ Kada je osnovana, osmanska država bila je mala kneževina čija je osnovna pokretačka ideja bila *gaza*⁹⁵– sveti rat protiv nevjernika.⁹⁶ Osnivačem se smatra Osman Gazi prema kojem je bejluk dobio ime.⁹⁷ Ovaj bejluk osnovan je na području Söğüta. Poslije njegove smrti, njegov sin Orhan (1281-1362) zauzima Bursu, Iznik, Izmit i oblast Kodžaeli.⁹⁸ 1354. godine prelazi u Evropu, te zauzima Galipolje.⁹⁹ Sa vladavinom Murata I (1362-1389.) osmanski bejluk biva pretvoren u državu a uspostavljeni su i jaki temelji centralističkoj strukturi.¹⁰⁰ Ističe se pobjedom kod Černomena godine 1371. i Kosovskom bitkom (1389) koja je imala ogroman značaj jer je Osmanlijama omogućila veliku vojnu i političku prednost.¹⁰¹Osmanlijama se ovom bitkom otvara put prema Makedoniji, Albaniji, Srbiji i Bosni.¹⁰² Nakon pobijede sultana Murata I u Kosovskoj bitci, na prijestolje dolazi sultan Bajazit 1389.godine.Proslavio se značajnom pobjedom kod Nikopolja te stvorio centralizovano carstvo koje se prostiralo od Dunava do Eufrata.¹⁰³ Prilikom bezuspješnog pokušaja da osvoji Carigrad u isto vrijeme Timur (1336-1405) zasniva snažnu imperiju u Centralnoj Aziji i Iranu te sebe proziva nasljednikom suverenih prava Ilhanida u Anadoliji.¹⁰⁴ U bici kod Ankare, 28. jula 1402. godine sultan Bajazit pretrpio je poraz od Timura te nastupa period koji se u historiji označava periodom *interregnuma*.¹⁰⁵ Ovaj period državu je gotovo doveo do ruba propasti.¹⁰⁶ Borba za vlast među četvoricom braće (Sulejman, Isa, Musa, Mehmed) trajala je do 1413. godine.¹⁰⁷ U tom periodu je Mehmed I Čelebi, pobjedivši braću, vodio jednu pomirljivu politiku.¹⁰⁸Period do osvojenja Istanbula označava se razdobljem u

⁹³ Ibid. str.15.

⁹⁴ Ibid. str.13.

⁹⁵ Gaza – sveti rat,bila je kao ideal, značajan činilac u osnivanju i razvoju osmanske države.

⁹⁶ Halil İnalçık, *Osmansko carstvo: Klasično doba 1300-1600*, Utopija, Beograd, 2003, str. 5. (u daljem tekstu: İnalçık, *Osmansko carstvo*.)

⁹⁷ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Historija osmanske države i civilizacije*, preveli: Kerima Filan et al, Orijentalni institut u Sarajevu i IRCICA, Sarajevo, 2004,str. 8. (Dalje kao: İhsanoğlu, *Historija*)

⁹⁸ Alibašić, *Hrestomatija*,str 21.

⁹⁹ Mustafa Spahić, *Povijest islama*, El- Hidaja, Sarajevo, 1996, str.423.

¹⁰⁰Alibašić, *Hrestomatija*,str.24.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.25.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid. str. 24.

Interegnum je pojam latinskog porijekla, nastao od dvije latinske riječi: inter, koja znači – između i regnum, koja znači – vladavina kraljeva, te se sam pojam može prevesti kao: međuvlašće. Interegnum se kao pojam u najvećoj mjeri koristi kao sinonim za doba između kraja vladavine jednog vladara i početak vladavine sljedećeg vladara.

¹⁰⁶ Alibašić, *Hrestomatija*, str.29.

¹⁰⁷ Ova atmosfera straha bila je glavni razlog da se u Fatihovu kanun-namu unese tačka o bratoubilaštvu. (*Hrestomatija*, str.29.)

¹⁰⁸ Ibid.

kojem je ostvarena obnova države.¹⁰⁹ Godine 1421. na prijestolje dolazi Murat II, sin Mehmeda Čelebija.¹¹⁰ Posvetio se rješavanju unutrašnjih državnih problema i fokusirao se na zemlje Balkana.¹¹¹ Abdicirao je u korist svog sina Mehmeda II, da bi se 1446.godine ponovo vratio na prijestolje u namjeri da pokori balkanske vazale.¹¹² Bitka kod Varne (1444) i Druga Kosovska bitka (1448) u velikoj mjeri su učvrstile poziciju Osmanlija na Balkanu i približile osvajanje Carigrada.¹¹³ Tako je prvi cilj Mehmeda II Fatiha (1450-1481) bio osvajanje Istanbula. Njegovom vladavinom osmanska država prerasta u imperiju. Stvarni temelji carstva su postavljeni upravo u doba Mehmeda Fatiha.¹¹⁴ 29. maja 1453 godine veliki bizantski grad pada pod osmansku vlast. Nakon toga je uslijedilo širenje teritorije pohodima u Evropi i Anadoliji.¹¹⁵ Godine 1454. Osmanlije uplovljavaju u Crno more te prisiljavaju sve njegove obalne države na plaćanje danka.¹¹⁶ Konačno, 1473. godine sultan Mehmed poražava udružene dinastije Karamanida i Akkojunlu na čelu s Uzun Hasanom¹¹⁷ što mu omogućava dalje napredovanje.¹¹⁸ Sultan Fatih uspostavio je imperiju na teritoriji Evrope i Azije sa prijestolnicom u Carigradu¹¹⁹ i glasi za islamskog sultana gaziju koji je imao za cilj da putem vlasti svoju državu preobrazi u najmoćniju carevinu svijeta.¹²⁰ Sa smrću Mehmeda II Fatiha 1481. godine, desila se pobuna janjičara¹²¹ kao i borba za prijestolje između dvojice carevih sinova Džema i Bajazita.¹²² Bajazit, sa podrškom velikog vezira Gedik-paše stupa na vlast (1481-1512).¹²³ Proslavio se velikom pobjedom zauzimanja Akkermana i Kilije 1484. godine. Velike ratne pohode usmjerio je i protiv Mameluka koji su vladali Egiptom i Sirijom te bili sizereni dinastija Dulkadir, Akkoyonlu i Karamanida.¹²⁴ Zauzete su vrlo važne

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str.30.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str.33.

¹¹³ Alibašić, *Hrestomatija*, str.30.

¹¹⁴ İhsanoğlu, *Historija*, str.25.

¹¹⁵ Alibašić, *Hrestomatija*, str.33.

¹¹⁶ Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str.40.

¹¹⁷ Uzun Hasan je veliki neprijatelj Osmanlija. U to vrijeme, pored Istočne Anadolije, vladao je i Iranom. Doživio je veliki poraz u sukobu kod Eufrata i u konačnici 11. augusta 1473. godine poražen u bici za Baškent.

¹¹⁸ Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str.43.

¹¹⁹ Ibid, str.44.

¹²⁰ Ibid, str.45.

¹²¹ Janjičari, oznaka ljudstva redovite pješadije koju su Osmanlije stvorili u 14. stoljeću a koja je predstavljala njihovu glavnu snagu i omogućila njihova silna osvajanja u tom i narednim stoljećima. (Smailagić, *Leksikon*, str. 293.) Fatihovo nastojanje da učvrsti centralistički sistem, povećanje ekonomskih mjera, uvođenje novih poreza samo su neki od razloga koji su izazvali nezadovoljstvo stanovništva. (Alibašić, *Hrestomatija*, str.35). Surova vladavina i neprestano ratovanje rezultiralo je i velikom pobunom janjičara. (Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str 45.)

¹²² Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str 45.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Halil İncalçık, *Osmansko carstvo*, str.46.

Mletačke baze poput Modona, Korona i Lepanta.¹²⁵ Bajazitovo doba karakterišu otpor i nezadovoljstvo prema reformama iz vremena sulana Fatiha.¹²⁶ Ipak, sultan nije mogao udovoljiti nomadskim grupama koji su se fanatično držali svojih derviških redova i koji su podržavali jedan izmijenjeni oblik islama za razliku od Osmanlija okrenutih ka ideji sunizma¹²⁷ što dovodi do raznih otpora te pojave kizilbaša koji su ispoljavali antiosmanske društvene i političke aspiracije.¹²⁸ Turkmeni ovog tipa obrazovali su osnovu države Akkoyunlu.¹²⁹ Godine 1503. u Anadoliji se javlja opasnost za Osmanlije a to je uspostavljanje Safavidske države na čelu sa Šah- Ismailom.¹³⁰ Pojava nove političke i vjerske ideologije dovela je do pobuna širokih razmjera.¹³¹ Za Osmanlije, pokret kizilbaša predstavljao je veliki problem jer su hiljade osmanskih podanika pošle za Ismailom koji je postao veliki vjerski i politički vođa svih Turkmena.¹³² Godine 1511. koja označava sami kraj vladavine Bajazita i borbu za prijestolje među njegovim sinovima, kizilbaše dižu veliki ustanak sa visoravni zapadne Anadolije.¹³³ Bilo je očigledno da sultan, koji je i obolio, ne može odgovoriti ovom zadatku pa je pod prisilom svog sina Selima abdicirao u njegovu korist¹³⁴ 24. aprila 1512. godine.¹³⁵

3.Yavuz sultan Selim (1512.-20.)

3.1. Ličnost

Selim I., Yavuz bio je deveti vladar Osmanske dinastije.¹³⁶ Njegov otac je bio Bajazid II, a majka Ajše Hatun. Rođen je u Amasji u vrijeme kada je njegov otac bio sandžak-beg.¹³⁷ Podaci koji se tiču njegovog rođenja su različiti, ali smatra se da je rođen između 871. i 875. godine. Isto se navodi i u doktorskoj disertaciji po imenu *Yavuz Sultan Selim dönemi*

¹²⁵ Alibašić, *Hrestomatija*, str.37.

¹²⁶ Ibid. str.38.

¹²⁷ Halil İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.48.

¹²⁸ Halil İnalçık, *Osmansko carstvo*, str. 48.

¹²⁹ Ibid. str.48.

¹³⁰ Alibašić, *Hrestomatija*, str.38.

Šah-Ismael je porijeklom iz porodice šejha od Ardabila i Uzun Hasanov krvni rođak. Porazio je dinastiju Akkoyunlu, osigurao vlast u istočnoj Anadoliji, Azerbejžanu i Iranu i uspostavio Safavidsku državu koju su uglavnom činila turkemska plemena. Za svoju državnu i političku ideologiju uzeo je šiizam.

¹³¹ Alibašić, *Hrestomatija*, str.38.

¹³² Halil İnalçık, *Osmansko carstvo*, str. 49.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Alibašić, *Hrestomatija*, str.38.

¹³⁵ Halil İnalçık, *Osmansko carstvo*, str. 49.

¹³⁶ Şinasi Altundağ, ‘‘Selim I’’, *İslam ansiklopedisi*, C.10 ,İstanbul milli eğitim basımevi, İstanbul, 1996, 423 str. (Dalje kao :Altundağ, *Selim I*).

¹³⁷ Ibid.

kültür ve edebiyatı - Ömer Gökhan Yağcı gdje kaže da uprkos tome što nije utvrđen datum njegovog rođenja, ono što je poznato je da se rodio u Amasji u periodu kada je njegov otac Bajazid II. bio princ.¹³⁸ Princ Selim imenovan je za sandžak-bega u Trabzonu¹³⁹ i ovu dužnost obnašao je do 1510. godine kada je otišao u Kefe kako bi bio što bliže Istanbulu.¹⁴⁰ Kada je u pitanju njegova ličnost navodi se da je od drugih prinčeva bio dosta energičniji, oštrij i dosta pronicljiv pa se smatra da je tako dobio nadimak "oštri".¹⁴¹ Sultan Selim posjedovao je osobinu organizovanog čovjeka a ističe se da je mrzio laž, korupciju i nepotizam. S tim u vezi, nije se ustručavao da najoštrije kažnjava sve one koji su se bavili korupcijom. Bio je izuzetno pažljiv u selekciji ljudi a najbolji pokazatelj tog su špijuni koje je koristio prije nego je došao do prijestolja.¹⁴² Navodi se da je imao osobenosti vojnika još od rođenja. Iz tog razloga je na sve događaje gledao sa vojničkog aspekta. Prema njegovim stavovima i mišljenju do rješenja nekog problema dolazi se koristeći snagu. Upravo taj faktor je bio razlog dopadljivosti i simpatija ka sultanu kod vojnika. Vojska je istovremeno zbog tih tendencija predala sultanat.¹⁴³ Selim koji je prisilno oduzeo ocu prijestolje¹⁴⁴ imao je 46 godina kada je postao vladar (24.04.1512.)¹⁴⁵ Bajazit je predao sultanat sinu uz riječi da osveti muslimane od kızılbasha.¹⁴⁶ Navodi se da je obećao svom ocu da neće načiniti štetu svojoj braći pod uslovom da ne vrše nikakve štetne aktivnosti.¹⁴⁷ Prema onome što je napisano u magistarskoj tezi *Osmanlı-Safevi ilişkileri ve Çaldıran savaşı* sultan Yavuz Selim imao je izuzetno ozbiljan pristup prema svim državnim poslovima. Iako najmlađi među prinčevima, zbog sprovedenih aktivnosti bio je jedan od najcjenjenih prinčeva.¹⁴⁸ Također, i ovaj rad potvrđuje ranije spomenute teze da je sultan Selim zaradio simpatije vojske najviše iz razloga što je pokretao konkretne i hrabre vojne akcije kao što je primjer napada na Iran s vojnicima iz Rumelije i Karamana.¹⁴⁹

¹³⁸ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, Doktora tezi, Kırıkkale, 2014, str. 37. (dalje kao Yağcı).

¹³⁹ Yağcı, str. 38.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Arif Erdoğan, *Yavuz Sultan Selimin faaliyetlerinde din ve siyaset faktörü*, Yüksek lisans tezi, Ankara, 1998. str.13. (dalje kao Arif Erdoğan)

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Abdurrahim Küçükaya, *Yavuz Sultan Selimin doğu politikası*, Yüksek lisans tezi, VAN 2000, str. 26.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969, str 3.

¹⁴⁸ Asiye Şenol, *Osmanlı Safevi ilişkileri ve Çaldıran Savaşı*, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2018, str. 45.

¹⁴⁹ Ibid.

3.2. Borba za prijestolje

Od osmorice Bajazidovih sinova po imenu Korkut, Abdullah, Ahmed, Šehin-šah, Selim, Mahmud, Alemšah, i Mehmed, samo su trojica, to jeste Korkut, Ahmed i Selim bili živi u periodu posljednjih dana života Bajazida II.¹⁵⁰ Prema osmanskoj državnoj tradiciji, sultan Bajazit je svoje sinove imenovao za sandžak-begove različitih sandžaka.¹⁵¹ U spomenutom periodu života sultana Bajazita među prinčevima se javilo suparništvo koje je izazvalo krizu i kolaps u većem dijelu države.¹⁵² Pristrasnost Bajazita ka njegovom sinu Ahmedu dovela je do vrhunca krize.¹⁵³ Korkut je borbu za prijestolje izgubio još u samom početku iz razloga što nije stekao podršku janjičara.¹⁵⁴ Kada je uvidio da se povećava napetost između Ahmeda i Selima želio je da se smjesti u Egipat ili Šam.¹⁵⁵ Prema kazivanjima islamske enciklopedije otišao je u Egipat te je bio jako dobro dočekan u Aleksandriji.¹⁵⁶ S druge strane, Selim je ušao u otvorenu borbu sa svojim ocem koji je davao podršku sinu Ahmedu kada je prijestolje u pitanju.¹⁵⁷ Želio je da stekne podršku krimskog hana Mengli Giraja pa je napustio Trabzon i otišao u Kefe bez da je tražio dozvolu sultana Bajazita.¹⁵⁸ Zahtijevao je novo imenovanje po mogućnosti u blizini Istanbula a priželjkivao je Edirne. Kada je njegov zahtjev odbijen stigao je 1511. godine u Edirne, sa vojskom koju su većinom sačinjavali Krimljani.¹⁵⁹ Uprkos tome što se Osmanskim prinčevima u Rumeliji neće moći legitimno dodjeljivati sandžaci, Selim se ipak sa svojom vojskom smjestio u blizini Edirne, u mjestu Cayir Cukur.¹⁶⁰ S druge strane državni dužnosnici su, oslanjajući se na zakon kojim se spriječava naseljavanje prinčeva na području Rumelije pokušali zaustaviti Selima.¹⁶¹ Bajazit je na insistiranje državnika poslao rumelijskog begler-bega Hasan-pašu sa 15 000 vojnika u Edirne.¹⁶² S obzirom na to da se nije dogodila borba među vojskama tom prilikom je postignut sporazum između sultana Bajazita i Selima.¹⁶³ Naime, sultan Bajazit je obećao da u periodu dok je živ neće prepustiti prijestolje

¹⁵⁰ Altundağ, *Selim I.*, str.423.

¹⁵¹ Arif Erdoğan, str.13.

¹⁵² Ibid..

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid, str.13-14.

¹⁵⁶ Altundağ, *Selim I.*, str.423.

¹⁵⁷ Arif Erdoğan, str. 14.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Altundağ, *Selim I.*, str.424.

¹⁶¹ Arif Erdoğan, str.14.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

sinu Ahmedu.¹⁶⁴ Kada je počela opasnost sa šijama, Selimu je predao Semendir, Vidin i Aladžahisar.¹⁶⁵ U donesenom sporazumu bilo je predviđeno da se Selim u kraćem vremenskom periodu vrati u Trabzon i udalji od mjesta Edirne. U njegovom povratku ka sandžaku saznao je da je Ahmed pozvan u Istanbul kako bi zauzeo prijestolje. Shvativši igru koja mu se spremala Selim je okupio vojsku koja je brojala 40 000 članova.¹⁶⁶ Sultan Bajazit se u tom periodu razbolio i uvidio razdor među sinovima. Izgubio je sina Šehinšaha i snagu vojske te prihvatio sultanat sina Ahmeda.¹⁶⁷ Način vladavine Ahmeda a i njegovi potezi nisu naišli na odobravanje janjičara pa su se 21. septembra 1511. godine pobunili i podržali Selima.¹⁶⁸ U islamskoj enciklopediji se navodi da su janjičari, napravivši pometnju i nered u prijestolnici, a vidjevši i haotično stanje u Anadoliji, Ahmedovo postepeno osvajanje Konye, povećali želju da Selim I bude na prijestolnici.¹⁶⁹ Međutim, ovim se povećava i pritisak na Bajazida II. Bajazid je zbog ovog pritiska prešao u Rumeliju i s ciljem da zadovolji Selima I, dodijelio mu je sandžak Silistre.¹⁷⁰ Kako ni tim nije uspio, bio je primoran da stavi tačku na Ahmedova osvajanja, uspostavi javnu sigurnost u Anadoliji i postavi Selima I na čelo zapovjedništva.¹⁷¹ Selim I je preuzeo osmansko prijestolje 24. aprila 1512. godine.¹⁷² Sultan Bajazit je umro u putu do Dimetoke.¹⁷³ Većina osmanskih historičara je zabilježila da je umro od tuge koja se veže za njegovo starenje, dok neki smatraju da je bio otrovan.¹⁷⁴ Nadalje, Selimov protivnik koji je predstavljao najveću opasnost bio je Ahmed pa se sa vojskom od 70 000 ljudi zaputio ka Anadoliji.¹⁷⁵ U ovom slučaju bitno je napomenuti da je Ahmed potražio pomoć Šah-Ismaila time što je dvojicu svojih sinova poslao ka njemu a on je krenuo prema Malatyi.¹⁷⁶ Selim I uklonio je jednog po jednog svu svoju braću koja su mu bila suparnici na prijestolju.¹⁷⁷ Naredio je ubistvo svih prinčeva, osim princa Sulejamana, u skladu sa zakonom koji se tiče sultanata. Čin gušenja Ahmeda, kao i ostalih prinčeva označio je kraj protivništva i rata unutar porodice.¹⁷⁸

¹⁶⁴ Ibid., str.15.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Arif Erdoğan str.15-16.

¹⁶⁸ Arif Erdoğan, str.16.

¹⁶⁹ Altundağ, *Selim I.*, str.424.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid, 425.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Küçükkaya, str.27.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Halil İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.50.

¹⁷⁸ Küçükkaya, str.28.

4. Pohod na Iran

Prve dvije godine vladavine sultana Selima protekle su u popravljanju unutarnjeg stanja u državi.¹⁷⁹ Naime, Šah Ismail koji je za temelj svoje politike i ideologije uzeo šiizam okupio je dosta pristalica u Anadoliji ali i među turkmenskim plemenima koji su izrazili nezadovoljstvo na osmansku centralističku vlast.¹⁸⁰ Vjerski rascjep sunita i šita toliko duboko seže u povijest Osmanskog i Perzijskog carstva¹⁸¹, a sam sunizam i šiizam su rasli već iz temelja odijeljeni.¹⁸² Suniti i šiti razilaze se u sljedećem: neposredno pripadanje poslanikovog nasljedstva njegovom zetu Aliji ispred trojice halifa Ebu Bekra, Omera i Osmana kao i u tome da li je vlast nakon smrti Alije opravdano pripala njegovim sinovima ili nije.¹⁸³ S padom Bagdada, pao je i halifat a s njim i šiitska sekta dok je nije uzdigao osnivač dinastije Safavida šah-Ismael.¹⁸⁴ Nakon što je problem s braćom rezultirao uspjehom za sultana Selima, imao je namjeru da ukloni pokrete kizilbaša i Safavija a i da pokrene ozbiljan udar prema kizilbašama u Anadoliji.¹⁸⁵ S tim ciljem spremao se na pohod za Iran.¹⁸⁶ S obzirom na to da je svu svoju snagu usmjerio na osvajanja na Istoku, želio je da ima dobre odnose sa susjedima. Islamska enciklopedija navodi da je nastavio prijateljske odnose sa Evropom ali njegove aktivnosti bile su u potpunosti orijentisane ka Istoku.¹⁸⁷ Pokazao se miroljubivim prema evropskim zemljama a naročito prema Mađarima s kojima je ušao u mirovne pregovore.¹⁸⁸ Takvom politikom želio je ukloniti opasnosti koje bi mogle dolaziti sa Balkana. Šah Ismail uspostavio je Safavidsku državu koja se sastojala od turkmenskih plemena u Anadoliji.¹⁸⁹ Propagiranje nove vjerske i političke ideje uzrokovalo je velike pobune.¹⁹⁰ Bitno je istaći da veliki sukob između sunita i šita nije samo vjerski zbog temeljnih učenja vjere, nego je to i politički rascjep oko prijestolo-nasljedstva.¹⁹¹ Šah- Ismail propagandu je započeo slanjem daija u Anadoliju čijim će posredstvom biti narušeno njeno jedinstvo.¹⁹² Sultan Selim predložio je Memlucima

¹⁷⁹ Ibid, str.29.

¹⁸⁰ Alibašić, *Hrestomatija*, str.38.

¹⁸¹ Hammer, Joseph von, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, preveo: Nerkez Smailagić, Štamparski zavod Ognjen Prica, Zagreb, 1979. str.292. (Dalje kao: Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*).

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid, str. 294.

¹⁸⁵ Küçükkaya, str.29.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Altundağ, *Selim I.*, str.425.

¹⁸⁸ Küçükkaya, str.29.

¹⁸⁹ Alibašić, *Hrestomatija*, str. 38.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str. 292.

¹⁹² Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", *TDV İslam ansiklopedisi*, 8C. 1993, İstanbul, str. 193. (Dalje kao: Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı").

alijansu no nakon dužih pregovora, odlučili su da se drže po strani te su više odgovarajućim vidjeli to da okupe snagu u Halepu i na taj način budu spremni.¹⁹³ Sultan Selim planirao je sukob sa Memlucima jer su toliko izgubili svoju snagu da nisu bili u stanju štititi ni sveta mjesta.¹⁹⁴

Ihsanoğlu navodi da su Osmanlije pohod protiv Safavida nazvali *gazom* protiv "bezbožnika" i "nevjernika".¹⁹⁵ Prije nego se objasni konačni sukob između sultana Selima i Šah-Ismaila, bitno je navesti i objasniti period prije samog obračuna.

4.1. Donesena fetva za kizilbaše

Smatra se da je Selim još u vrijeme kada je bio princ pomno promatrao aktivnosti kizilbaša. Zatražio je da se uradi detaljna istraga u vezi njih a svoju odluku predočio je i članovima divanskog Vijeća.¹⁹⁶ S obzirom da je predvidio da to može predstavljati problem čelu države, nije ignorisao opasnost pa je posredstvom begler-begova tražio da se utvrdi brojka kizilbaša. Prije nego što je krenuo u ekspediciju, naredio je da se otkrije i eliminira oko 40 000 kizilbaša u Anadoliji, osiguravajući tako i Anadoliju i ostatak njegove vojske, slično navodi islamska enciklopedija.¹⁹⁷ Smatra se da su kasnije ili uhapšeni ili pogubljeni. Autor *Halil Inaldžik* u svom djelu *Osmansko carstvo: Klasično doba 1300-1600* također spominje da je Selim u tamnice bacio i pogubio 40 000 pristalica šah- Ismaila u Anadoliji. Prema nekim izvorima navedeno je da je 40 000 registrovanih šija u potpunosti ubijeno.¹⁹⁸ Bitno je kazati i to da postoje drugačija mišljenja. Iako se pripovijeda da je broj pogubljenih i uhapšenih dosegao brojku od 40 000, u izvorima koji pripadaju ovom razdoblju ipak se navodi je cifra pretjerana.¹⁹⁹ Nigdje u izvorima ne postoje podaci da je 40 000 šija *posječeno* u Anadoliji kada se dogodila bitka kod Čaldirana, piše Ihsanoğlu.²⁰⁰ Bilo je potrebno da pohod na Iran prihvate država i vojska, pored namjere Selima. Pohod koji se spremao imao je svoje prednosti a i opasnosti pa je bilo nužno da legitimnost ovog rata prihvati ulema, državnici i

¹⁹³ Küçükkaya, str.29-30.

¹⁹⁴ Alibašić, *Hrestomatija*, str.39.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Küçükkaya, str.30.

¹⁹⁷ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldiran Savaşı", str.193.

¹⁹⁸ Arif Erdoğan, str. 113.

¹⁹⁹ Küçükkaya, str.31.

²⁰⁰ Alibašić, *Hrestomatija*, str.39.

narod.²⁰¹ Navodi se da ovaj sukob može ići i u korist Irana. Beskrajna povezanost koju su janjičari osjećali spram Hazreti Alija moglo je osnažiti njihove pokrete.²⁰² Iz tog razloga sultan je odgovarajućim vidio to da okupi veliki divan prije samog pohoda.²⁰³ U mjestu Edirne zatražio je fetvu od uleme.²⁰⁴ Nosila je veliku važnost. Staviti potpis na dokument koji će donijeti legitimnost krvavim događajima nije bio lahak posao.²⁰⁵ Izvori pišu da je ulema koja ja prisustvovala ovom sastanku donijela potrebnu fetvu.²⁰⁶ Navodi se da je neko po imenu Hamza donio fetvu iako je na poziciji donošenja fetve tog perioda bio Ali Cemali Efendi.²⁰⁷ Prema pisanju islamske enciklopedije, smatra se da je fetvom istanbulskog muftije Sarigörez Nûreddin Efendija i Kemalpaşazâde započeo sa pripremama za pohod.²⁰⁸ Ovim činom Sultan Selim je borbu protiv Šah Ismaila proglasio gazom protiv onih koji dijele vjeru u islamskom svijetu.²⁰⁹ Prema pisanju Hamera, fetvom svih pravника zakonito je objavljen rat šah-Ismailu jer je „*napustio put spasa, jer je razorio službu Božiju, oteo prijestol, podjarmio muslimane kao silnik, jer se zaodjenuo neiskrenošću i pretvaranjem, širio nemir i uzbunu, podigao stijeg bezbožnosti i krivovjerja, pustio uzde strastima, okaljao što je čisto, ubio krijepost, oskrvnuo džamije, razorio grobove, prezirao učene pravnike, proklet od prva tri halifa, kriv je zbog nepošivanja svete knjige Kur'ana.*”²¹⁰

²⁰¹ Küçükaya, str.32.

²⁰² Ibid, str.33.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid, str.34.

²⁰⁸ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", str.193.

²⁰⁹ Küçükaya, str.34.

²¹⁰ Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str.296.

- Zabrana trgovine zatvaranjem iranske granice

Sultan Selim prekinuo je trgovinske veze u cijelosti zabranivši iransku trgovinu i to prije samog pohoda na Iran.²¹¹ Sa jednom ovakvom mjerom želio je presjeći žilu kucavicu iranske ekonomije. Svila, najvažniji materijal tog doba kojeg je Iran prodavao zapadu bio je ključni resurs koji je osiguravao potrebe Irana.²¹² Druga slična mjera koju je poduzeo bila je zatvaranje iranske granice, dakle mjera koja je podrazumijevala zabranu ulaska i izlaska.²¹³

4.2. Bitka kod Čaldirana

Selimova i Šah- Ismailova vojska sukobile su se 23. augusta 1514. godine.²¹⁴ Sultan Selim je najavio rat Šah Ismailu putem pisma.²¹⁵ Osmanska vojska je u Sivas došla preko Yenişehir, Seyitgazija i Konye. Sultan Selim došao je do Čemruka međutim još uvijek se nije nazirala iranska vojska. S druge strane, činjenica da se šah nije pojavio na trgu unatoč obećanjima izazvala je nezadovoljstvo vojnika koji su jako patili u pustoši. Međutim, grubi, kratki i učinkoviti govor²¹⁶ koji je sultan Selim uputio vojsci popravio je stanje i vojska je ponovno krenula na put. U međuvremenu su stigle vijesti da se približava iranska vojska.²¹⁷ Osmanska vojska došla je u ravnicu *Çaldıran* u iranskom Azerbejdžanu 23. augusta i uprkos protivljenju nekih državnika, odmah se rasporedila u rat. Osim defterdara Pîrî Mehmed Çelebi-paše i Yavuz Selima, vrhovnici su tražili da se vojska odmori 24 sata. U središtu osmanske vojske bio je Yavuz sultan Selim sa svojim janjičarima, artiljerijom i kapikulu konjicom. Sa sultanom su bili i ljudi iz domena vjere i državni čelnici poput velikog vezira Hersekkâde Ahmed-paše, drugog vezira Dukakinzâde Ahmed-paše, Mustafa-paše, Ferhad-paše i Karaca-paše. Desno krilo vojske činili su anadolski i karamanski vojnici pod zapovjedništvom anadolskog begler-bega Hadım Sinan-paše i Zeynel-paše, a lijevo krilo rumelijski vojnici pod

²¹¹ Küçükaya, str.34.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Alibašić, *Hrestomatija*, str. 39.

²¹⁵ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", str.193.

²¹⁶ „Je li to ta služba? Sastoji li se pokornost u riječima? Oni koji čeznu za ženom i djecom nek idu kući. Mi nismo došli dovđje da bi se okrenuli natrag. Bez teškoća nema mira, a bez muke se ne može postići cilj. Neka se odvoje mekušci od onih koji se mačem i tobolcem, dušom i glavom posvećuju našim putevima. Ja od svoga nauma ne odstupam.“ (Govor sultan Selima upućen vojsci, Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str. 299.)

²¹⁷ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", str.193.

zapovjedništvom begler-bega Hasan-paše. Naoružani janjičari, pod zapovjedništvom Ayas-paše, smjestili su se u prednjem dijelu, odnosno iza rova koji su činili zaprežna kola i deve. Topništvo, što je u potpunosti nedostajalo Perzijancima, stvaralo je neprobojnu odbranu povezujući topove sa željeznim lancima.²¹⁸ Na kraju dva krila nalazili su se anadolski i rumelijski klanovi, od kojih je jednih bilo 10 000, a drugih 8 000. Osmanski vojnici i konji od stotinu hiljada članova koji su dolazili s dugačkog puta od približno 2500 kilometara bili su umorni, a nedostajalo je i hrane.²¹⁹ Vojska šaha, koja je bila brojna najmanje onoliko koliko i osmanske snage, bila je snažna i dolazila je s vrlo kratke udaljenosti poput Tabriza. Safavidske snage bile su pod zapovjedništvom raznih zapovjednika. Cilj šah-Ismaila bio je napasti oba krila osmanskih snaga, napraviti preokret i tako pogoditi osmanske središnje snage s leđa. Šah je također želio uništiti svog protivnika iznutra povukavši na svoju stranu kizilbaše u osmanskoj vojsci.²²⁰

Bitka kod Čaldirana započela je u srijedu, 23. augusta, napadom 40 000 konjanika pod šahovim zapovjedništvom.²²¹ Godine 1514. Osmanlije su s visoko obučanim profesionalnim naoružanim trupama i topništvom pokrenuli napad. Šah İsmâil, koji je napao osmanske središnje snage, morao se povući pred efektivnom vatrom topova i pušaka.²²² Kasnije je iranski šah krenuo na snage lijevog krila pod zapovjedništvom begler-bega Hasan-paše. Osmanske snage u ovom dijelu nisu mogle provesti prethodno pripremljeni plan zbog topova koji se nisu mogli pravilno koristiti, jer se vojnici ispred istih nisu mogli povući na vrijeme.²²³ Smrt Hasan-paše prouzrokovala je bijeg vojnika prema sultanu. Sultan Selim odmah je poslao nove snage u pomoć lijevom krilu rumelijskih vojnika. Intervencija janjičara s puškama promijenila je tok rata. Iako je šah-Ismail odmah promijenio smjer napada i napao osmanske pozadinske snage, nije uspio. Masovan ulazak osmanskih snaga u rat uzrokovao je šahu opasne trenutke. U teško vođenoj bitci kod Čaldirana, snage Safavida poražene su od Osmanlija, čije su ih snage uvelik nadmašile. Ismail je bio ranjen i skoro zarobljen dok je pokušavao okupiti trupe. Navodi se da u trenutku kada je konjanik išao ka Ismailu, šahu sličan i jako blizak čovjek pao je na zemlju i kazao: „*Ja sam šah*“, te ga na taj način spasio.²²⁴

²¹⁸ Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str.301.

²¹⁹ Mustafa Çetin Varlık, „Çaldiran Savaşı“, str. 194.

²²⁰ Ibid.

²²¹ Ibid.

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

Nakon što je šah ranjen pobjegao, iranska vojska više nije mogla izdržati pa se zaključuje da je rat rezultirao odlučnom pobjedom Osmanlija.²²⁵ U pobjedi u bitci, pored toga što je Yavuz vodio rat s izvanrednim uspjehom, veliku ulogu imali su i pokretni topovi koji su se mogli okretati proizvoljno. Nakon pobjede, imovina (šiitska vojska, blago, žene i emiri) šah-Ismâila prešla je u ruke Osmanlija a zabilježena osvajanja poslana su susjednim državama kako bi se proglasila pobjeda. Pored vojnika koji su u ratu poginuli s obje strane, među Osmanlijama život su izgubili rumelijski begler-begovi i deset upravitelja sandžaka. Nakon pobjede u Čaldiranu, Yavuz Sultan Selim otputovao je za Tabriz i ušao u grad 5. septembra.²²⁶ Iako je želio provesti zimu u mjestu Karabağ, na protivljenje janjičara, vratio se kroz Kars i Bayburt.

U međuvremenu je 19. maja 1515. godine zauzet dvorac Kemah.²²⁷ Po dolasku sultana Selima u Kemah, šah İsmâil povukao se u Erdebil. Uz to, Maraš i Elbistan dodani su osmanskoj teritoriji zauzimanjem zemlje Dulkadirida koji su tokom operacije pogodili osmanska skladišta hrane. 11. jula Selim je ušao u Istanbul i odmah istražio neredne janjičara po povratku iz Čaldirana te pogubio neke državnike koji su bili uključeni u događaje. Tâcîzâde Câfer Çelebi jedan je od njih. Hersekzâde Ahmed-paša i drugi vezir Dukakinzâde Ahmed-paša, koji su imali krivicu u zarobljavanju vojske, uklonjeni su sa svojih dužnosti u Amasji. Selim je osobno ranio Dukakinzâde kada se shvatilo da se udružio s Dulkadiroğluom a kasnije je i ubijen po njegovom nalogu.

Nakon bitke kod Çaldırana, Osmanlije su zauzeli mnoge gradove istočne Anadolije, prvenstveno Diyarbekir.²²⁸ Dakle, anadolsko jedinstvo, koje se srušilo nakon Seldžuka, bilo je ponovno trajno osigurano.²²⁹ Bıyıklı Mehmed-paša imenovan je za begler-bega Diyarbekira, a historičar İdrîs-i Bitlisî dobio je mjesto savjetnika. Naporima İdrîs-i Bitlisa, Harput, Meyyâfârikîn, Bitlis, Hısnıkeyfe, Urfa, Mardin, Cezîre, regija Jugoistočne Anadolije i oko Mosula do mjesta Rakka prešli su pod osmansku vlast.²³⁰ Put svile Tabriz-Halep i Tabriz-Bursa došli su pod kontrolu Osmanlija.²³¹ Širenje šiitskog vjerovanja u velikoj mjeri je zaustavljeno. Rat se nastavio kao niz graničnih okršaja niz godina. Šah İsmâil je ostao dovoljno snažan da spriječi daljnji prodor Osmanlija, ali nije više provodio nikakve ofanzive protiv carstva. Iako privremeno, safavidska opasnost je nestala. Nakon pobjede kod

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Ibid, str.195.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

Čaldirana, Yavuz Sultan Selim počeo je koristiti titulu "Šah", koja je bila ugravirana na kovanicama naslovljenim na "*Sultan Selim Šah*".

4.3. Mercidâbık bitka

Tokom razdoblja Mameluka *Mercidâbık*, koji je bio glavna baza za vrijeme vojnih operacija u Anadoliji, stekao je slavu ratom koji se odvijao između Osmanlija i Mameluka.²³² Memlučki vladari, pripadnici vojničke kaste i potomci turskih čerkeskih robova koji su vladali Sirijom i Egiptom imali su jak pritisak od Portugalaca sa juga pa su u tom periodu zatražili pomoć od Osmanlija u mornarici.²³³ To je bio period geografskih otkrića u Evropi koji su predstavljali izuzetnu opasnost za sveta mjesta zbog uplovljavanja u Crveno more.²³⁴ Osmanlije su još u doba Bajazita pružile pomoć Memlucima u vidu lađa, no kako to nije bilo dovoljno, lokalno stanovništvo je zatražilo pomoć od uglednih Osmanlija.²³⁵ Ekonomski, vjerski i politički razlozi naveli su Selima da se odluči na ovaj pohod za Egipat.²³⁶ Postavlja se pitanje kako pronaći zakonsko uporište i kako opravdati i objasniti narodu pohod na jednu sunitsku državu. Poučeni svojim ranijim iskustvom, Osmanlije su i Memluke prozvali vladarima koji provode nasilje nad svojim podanicima.²³⁷ Naglašavalo se, naime, kako je pitanje časti zaštititi sveta mjesta od kršćanske opasnosti.²³⁸ U pismu koje je poslao Melikurrahimu Širvan-šah šejhu, Sultan Selim tvrdi kako Memluci nisu u stanju štiti put hadždža i da imenuje njega lično da osigura red u ovoj oblasti, te da ga prihvate kao halifu i drže hutbu u njegovo ime.²³⁹ Poglavar Mekke je 1515. godine predložio da se Selimu I uputi izaslanstvo²⁴⁰ a vrlo moguće iz razloga što je Selim Arapima kazao da napadom na Memluke ustvari dolazi kao oslobodilac od memlučkog ugnjetavanja i zaštitnik svetih mjesta.²⁴¹ Kako navodi Inaldžik,

²³² Feridun Emecen, "Mercidâbık muharebesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29.cilt, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2004, str. 175. (Dalje kao Emecen, "Mercidâbık muharebesi").

²³³ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.50-51.

²³⁴ Alibašić, *Hrestomatija*, str. 40.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ *Institucije islamske civilizacije* str. 348.

²⁴⁰ Kansu Gavri ga je ipak spriječio u tome.

²⁴¹ İnalçık, *Osmansko carstvo* str.51.

suparništvo između Osmanlija i Memluka započelo je kada su Turci osvojili Karamaniju 1486. godine a ponovo se rasplamsalo onda kada su Osmanlije imale namjeru da svoj uticaj prošire i na dinastiju Dulkadir.²⁴² Bitno je istaći i to da su Turci zauzimali stav da njima pripada prvo mjestu u islamskom svijetu iz razloga što je Mehmed Osvajač bio najveći gazija te otuda pravo prvenstva kada je riječ o ovim kneževinama, objašnjava Inaldžik.²⁴³ U ovom periodu, Memlučki sultanat bio je, poslije Turske i Irana, treća najveća i najsnažnija država.²⁴⁴ Djelatnosti sultana Selima da dominira istočnom i jugoistočnom Anadolijom, počele su zabrinjavati mamelučkog sultana Kansu Gavrija, koji je držao neke važne gradove u istoj regiji.²⁴⁵ Obje strane su očekivale da će napetost izazvana sukobima u regiji Çukurova, pitanje Dulkadirida i osmanska politika prema regiji Hidžaz na kraju biti izvor novog sukoba. Mameluci su, s druge strane, pokušavali popuniti prazninu nastalu u regiji i prilagoditi se novonastaloj situaciji nakon uspjeha Osmanlija protiv šah Ismaila, te su pažljivo pratili vojne operacije duž granice. Yavuz Sultan Selim vidio je način da u potpunosti dominira Anadolijom uklanjanjem mamelučkog utjecaja. Nadalje, zaključio je da će ga osvajanje Sirije i Egipta učiniti jedinstvenim vođom u islamskom svijetu, što će otvoriti put uspostavljanju potpune kontrole nad historijskim trgovačkim putovima i stjecanjem titule moćnog zaštitnika islamskog svijeta formiranjem utjecaja na sveta mjesta.²⁴⁶ S druge strane, planirao je preuzeti misiju zaštite i brige spram svetih mjesta zamijenivši Mameluke koji su bili prisiljeni suočiti se s portugalskom prijetnjom prema svetim mjestima i koja je dosegla vrlo ozbiljnu razinu na način da na ovu kršćansku prijetnju odgovori ozbiljnije i snažnije. Mamelučki sultan Kansu Gavri uvidio je političke inicijative Yavuz sultana Selima, ne šuteći na borbu koja se odvijala na njegovim granicama, a s druge strane započeo je pripreme za preseljenje u područje Damaska sa vlastitim snagama, kao i uspostavljanje kontakta sa Šah Ismailom. Priprijetanje Šah-Ismailovog izaslanika i njihova međusobna saradnja pružili su Yavuz Sultan Selimu važnu priliku i opravdanje za ekspediciju koju je dugo planirao. Osmanski izvori tog razdoblja kazuju da osmanski sultan u početku nije otkrio svoju namjeru da se suoči izravno sa Memlucima, nego je donio direktnu odluku za ekspedicijom zbog pokušaja Karahana koji se nalazio na čelu vojske koju je Ismail poslao u regiju da povrate Diyarbakir, te zbog aktivnosti Safavida na području istočne i jugoistočne Anadolije. S druge strane, Mameluci iako nisu iskazivali ogromnu namjeru za ratovanjem bili su ipak odlučni da brane svoju

²⁴² Ibid.,str.46.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*,Istanbul, 2.Cilt. 1994, str.24. (Dalje kao Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*.)

²⁴⁵ Emecen, "Mercidâbık muharebesi",str.175.

²⁴⁶ Ibid.

imperiju.²⁴⁷Yavuz Sultan Selim, poslije poduzetih diplomatskih aktivnosti i računanja reakcije na neopravdan rat protiv sunitske države, vjerojatno je otvoreno iskazao ovu namjeru u trenutku kada je na granici naišao na mamelučku vojsku, odnosno kada je i rat postao neizbježan.²⁴⁸ Saznavši da je Karahan poslan u regiju Diyarbekir, Yavuz Sultan Selim poslao je velikog vezira Hadim Sinan-pašu s prednje strane u tu regiju.

Kada je mamelučki sultan saznao za kretanje Sinan-paše, krenuo je u Halep sa snagom od 50 000 ljudi, halifom Mutawakkil-Alellah, četvoricom mezhepskih kadija i osmanskim princom Kasimom 19. maja.²⁴⁹ Memlučki izvori navode da se otisnuo na put s izgovorom da promatra borbu sa Dulkadiridima, izgledi odnose Šah-Ismaila i Yavuz sultan Selima a sa druge strane spominje se da je očekivao da će pobjednik u borbi između Osmanlija i Safavija krenuti na Egipat pa s tim u vezi, kako izvori kažu, Sultan Selim je imao podršku za pohod na Egipat od Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Beg-a i halepskog namjesnika Hayır-bega sa kojim je imao poveznicu. Navodi se da se Kansu Gavri potajno udružio sa šah-Ismailom pred mogućim osmanskim napadom. Iako se naglašava da je Kansu Gavri svojim prelaskom na granicu učinio važnu taktičku pogrešku, smatrao je potrebnim otići u Halep kako bi se suočio s osmanskim prijetnjom s fronte i dobio vrijeme za snage iza a može se reći da je želio pokazati Osmanlijama zastrašujuću moć time što je ostvario kontakt sa šah-Ismailom.²⁵⁰ Iako nema nikakvih naznaka da je planiran zajednički pohod sa Safavijama, venecijanski izvori navode da je Šah – Ismail sa svojih 60.000 vojnika bio spreman da se pridruži Memlucima, ali nije mogao krenuti naprijed iz razloga što se Sultan Selim sa svojim vojnicima smjestio kod prolaza el-Bîre između Sirije i Diyarbekira.²⁵¹ Vrijedno pažnje je i to da je šah-Ismail gledao borbu s distance i nije pokušao poduzeti bilo kakvu akciju tokom egipatske ekspedicije pokazujući da savez Memluci - Safavidi, koji su Osmanlije uveliko naglašavale, zapravo uopće nije na čvrstim temeljima.²⁵² To što je Selim optužio Memluke kao jednu sunitsku državu za suradnju sa Safavidima, tvrdnjom da su napustili vjeru, pa i učestvovao u donošenju fetve kojim se taj rat smatra legitimnim, imalo je psihološkog uticaja. Možda je zbog ove optužbe Kansu Gavri ozbiljno oklijevao da djeluje zajedno sa Safavidima.²⁵³ Kansu je predložio Šah-Ismailu otvaranje zajedničkog rata ka Osmanlijama no Šah Ismail ipak nije

²⁴⁷ Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, str. 23.

²⁴⁸ Emecen, "Merçidâbık muharebesi", str.175.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid

²⁵³ Ibid.

prihvatio ovaj prijedlog iz razloga što je doživio strašan poraz na Čaldiranu.²⁵⁴ Zapravo, Kansu Gavri došao je u Halep 11.jula i pokušao pratiti kretanje Yavuz Sultan Selima te se međuvremenu susreo s osmanskim izaslanicima. Kada su osmanski izaslanici 9. augusta stigli do vojske u mjestu Tûcan saznali su za odluku o egipatskoj ekspediciji donesenu prije pet dana i obavijestili sultana o situaciji s Kansu Gavrijem. Sada je najavljeno da će ekspedicija biti na Egipat a mamelučki sultan optužen je da je pokrovitelj Safavida. Dok je vojska išla prema Antepu, vladar Antepa Yunus, 18. Augusta predao je sultanu ključeve dvorca. Dva dana kasnije, na vijeću održanom u Antepu raspravljalo se o ratu i pripremali se operativni planovi, a potom su se naglašavale taktičke pripreme. Došavši do mjesta *Tel Habeş* 23. augusta, vojsci je najavljeno da će borbe započeti sljedeći dan.²⁵⁵ U međuvremenu, mamelučka vojska krenula je iz Halepa i ulogorila se u polju *Mercidâbık*. Namjesnik i stanovništvo grada bili su na strani Osmanlija.²⁵⁶ 24 augusta godine 1516. dvije vojske su se sukobile. Osmanska vojska i mamelučka vojska bile su gotovo jednake po broju vojnika. Iako se u nekim izvorima navodi da je broj vojske bio oko 120 000, procjenjuje se da je dosegao samo 80 000. Memlučka vojska se također sastojala od 70 ili 80 000 članova. Nakon borbi koje su trajale do poslijepodneva Osmanska vojska trijumfovala je pobjedom a Mamelučka vojska se povukla i razila. Osnovni razlozi pobjede bili su prvenstveno vješto i brilijantno zapovjedništvo sultana Selima te neuporediva nadmoć nad vatrenim oružjem. Mnogi mamelučki zapovjednici, uključujući glavne zapovjednike, zarobljeni su ili ubijeni. Iako se u nekim istraživanjima navodi da su se mamelučke snage razile izdajom Hayir-bega i Canbirdi Gazalija objavom vojsci da je sultan mrtav navodi se da to nije tačno jer prema izvorima iz tog perioda, govori se da je Abdulrezzaka iz Dulkadira i Hayır-bega zarobio Yunus-paša i doveo pred sultana.²⁵⁷ Nakon zarobljavanja na kraju rata, pogubljeno je oko 2000 mamelučkih vojnika, uključujući i neke zapovjednike a dio je pušten. Istražena je situacija oko Kansu Gavrija i saznalo se da mu je, dok je bježao iznenada pozlilo te da je umro padom s konja. Tada je sultan ušao u Halep, prihvatio abasidskog halifu koji je bio u gradu dobro se ophodio prema njemu. U prisustvu abasidskog halife al-Mutevekila Selim je primio titulu “sluga Mekke i Medine”.²⁵⁸ Ovdje je pročitana hutba u ime sultana. Kasnije su se predali gradovi poput Hame, Homsa i Damaska i za svakog od njih je odmah imenovan sandžak-beg. Bitka kod Mercidâbika otvorila je put ka Egiptu osiguravajući Osmanlijama dominaciju Sirije,

²⁵⁴ Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, str.24.

²⁵⁵ Emecen, “Mercidâbık muharebesi”, str.176.

²⁵⁶ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.51.

²⁵⁷ Emecen, “Mercidâbık muharebesi”, str.176.

²⁵⁸ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.51.

Libana i Palestine, ojačala osmansku vlast u gradovima u istočnoj i jugoistočnoj Anadoliji, indirektno poništila očekivanja Safavida i predstavljala prvi važan korak nestanka mamelučkog sultanata sa pozornice historije.²⁵⁹

4.4. Rat kod Rejdanije/Ridâniye

Rat, koji je pripremio kraj mamelučkog sultanata i doveo do toga da Egipat preuzmu Osmanlije, naziva se Ridanijskim ratom jer se odvijao na području zvanom Ridâniye/Reydâniye između mjesta Matariye i Cebelûlahmer ispred Egipta.²⁶⁰ Ridanijski rat, u kojem je slomljen drugi otpor Mameluka nakon teškog poraza u Mercidâbiku, omogućio je Osmanlijama ulazak u Kairo i uspostavljanje dominacije nad Egiptom. Mamelučki zapovjednici koji su preživjeli nakon bitke kod Mercidâbika, zbog smrti Kansu Gavrija za memlučki sultanat izabrali su Tumanbaja koji je prethodno imao funkciju namjesnika Kaira. Novi sultan pokušao je brzo regrutovati vojnike i uspostaviti liniju odbrane ispred grada od mogućnosti napada osmanskog sultana Yavuz sultan Selima, koji je neko vrijeme boravio u Halepu, a zatim stigao do Damaska 27. septembra 1516. godine. U međuvremenu je poslao snagu od 5 000 vojnika pod zapovjedništvom Gazalija u Gazu kako bi dobio informacije o osmanskoj operaciji. Kada je Gazâlî stigao do Gaze kako bi spriječio moguću operaciju sultana Selima Yavuz, koji se dvoumio po pitanju napada na Kairo, snaga od 4000 ljudi velikog vezira Hadım Sinan-paše bila je spremna na sukob i usmjerila se prema *Hanyûnus* mjestu. U sukobu koji se ovdje dogodio 21. decembra 1516. godine Gazali je poražen i vraćen u Kairo.²⁶¹ Yavuz Sultan Selim je došao do zaključka da se put prema Kairu otvara slamanjem mamelučkog otpora pa se tako odlučio na pohod. S druge strane, neki državnici usprotivili su se ideji da odu u Kairo, govoreći o opasnostima na putu od Gaze do Kaira, posebno o nevoljama i žeđi u pustinjskoj pješčanoj zemlji. Međutim, kiše koje su padale u to vrijeme eliminirale su opasnost od žeđi i dale priliku za slobodno kretanje pustinjskim putem. U međuvremenu je grupa izaslanika poslana Tumanbaju i rečeno je da će, ako se prihvati osmanska vlast, administracija Egipta biti prepuštena njemu i ekspedicija će biti otkazana, no mamelučki emiri su se tome usprotivili i pogubili osmanske izaslanike. Osmanska vojska je

²⁵⁹ Emecen, "Mercidâbık muharebesi", str.176.

²⁶⁰ Feridun Emecen, "Ridaniye savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,35. Cilt, Istanbul,2008, str. 87. (Dalje kao: Emecen, *Ridaniye savaşı*).

²⁶¹ Emecen, *Ridaniye savaşı*, str.87.

sutradan 20. januara 1517.godine stigla do položaja Birketülhac, a u istraživanju provedenom u ovom zadnjem rasponu utvrđeno je da je broj vojnika u vojsci iznosio 20.000. Pola vojske ostalo je da brani istočne granice. Tumanbay, koji je saznao da osmanske snage idu prema Kairu došao je do odbrambene linije Âdiliye, gdje su se nalazili iskopani rovovi, u blizini Kaira sa 20.000 vojnika. Ustvari, Tumanbay je želio dočekati Osmanlije u mjestu *Sâlihiye*, dok je umor od teškog pustinjskog putovanja još uvijek bio prisutan ali kada su zapovjednici insistirali na tome da bi bilo prikladnije uspostaviti jaku liniju odbrane i oduprijeti se osmanskome napadu, napustio je tu ideju. Neki od topova s aleksandrijske i kairske tvrđave također su dovedeni u ove rovove, a dio teške artiljerije zakopan je u pijesku. Iskopani jarak protezao se od planine Mukattam do rijeke Nil. Iako neki osmanski izvori navode da je jarak bio dug 4 milje i da je broj topova dosegao 200, ova posljednja brojka je sumnjiva. Cilj Mameluka bio je napasti Osmanlije iznenadnom salvom vatre ne pokazujući topove i iskoristiti zabunu koja će nastati i potpuno ih rastjerati jakim napadom konjice. Osmanska strana je za ove planove Mameluka čula od zatvorenika i špijuna te je osmanska vojska napravila plan da iznenadi Mameluke ne napadajući direktno liniju odbrane. Osmanska vojska djelovala je sa Mustafa-pašom i njegovim anadolskim vojnicima na desnom krilu, lijevo krilo činio je Sinan-paša sa rumelijskom vojskom dok je u centru bio sultan sa kapikulu konjicom. Smatra se da je ova bitka započela 22. januara 1517. godine iako je u izvorima zabilježen 23. januar.²⁶² Osmanska artiljerija pokrenula je snažnu vatru na ovoj ravnici zvanoj Ridâniye. Mameluci su u potpunosti bili podijeljeni ratom koji je započeo ujutro i činilo se da je trajao sedam ili osam sati. Očajan, Tumanbay nije mogao pronaći rješenje već da se povuče u Kairo s pet ili deset zapovjednika koji su mu ostali iako se hrabro borio. Pretrpivši poraz u okršaju kod Rejdanije 22.januara 1517. godine, Tumanbay je namjeravao da nastavi otpor gerilskim ratovanjem.²⁶³ Kasnije su se s njim okupili i neki odbjegli Mameluci. Ovom snagom od 7000 ljudi, Tumanbay je ustrajno nastavio svoj otpor protiv Osmanlija. Žrtava Mameluka u ratu bilo je oko 4000; a smatra se da je osmanski gubitak bio nešto manji od toga. Dan nakon rata, osmanskim vojskama je dozvoljen ulazak u Kairo.

Yavuz Sultan Selim došao je do mjesta Bulak međutim, u noći 27. na 28. januar 1517.godine Tumanbay je iznenada ušao u Kairo sa 7000 ljudi i započeo otpor u gradu. Tri dana na ulicama su se događali krvavi sukobi između osmanskih vojnika i snaga Tumanbaja, koje je narod podržavao. Bez obzira na hrabru borbu i otpor Tomanbay nije mogao podnijeti pritisak

²⁶² Emecen, *Ridaniye savaşı*, str.88.

²⁶³ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.51.

osmanskih snaga pa je napustio grad. Yavuz Sultan Selim ušao je u Kairo 15. februara nakon uspostavljanja kontrole. Pogubljenjem Tumanbaja 13. aprila 1517. godine u Egiptu je uspostavljena osmanska uprava.²⁶⁴

17. jula godine 1517. poglavar Mekke poslao je Selimu ključeve svetih gradova i pokorio mu se.²⁶⁵ Osvajanjem Kaira sultan Selim je ukinuo kairski halifat Abasida.²⁶⁶ Ridanijski rat nije samo pokazao sposobnost osmanske vojske da primijeni različite taktike protiv naglih promjena, već je otkrio i efikasnu upotrebu vatrenog oružja. Uprkos prisustvu mamelučkih topova, oni nisu posjedovali sposobnost da ih koriste. Još važnije, topove nisu doživljavali kao dio svojih vojnih operacija.

Glavni faktor koji je pripremio njihov poraz protiv vještih i ratnički postavljenih jedinica konjice bio je razumijevanje rata koji se odveć približio kraju. Pripajanje arapskih zemalja osmanskom carstvu označilo je početak novog razdoblja.²⁶⁷ Osmansko carstvo je postalo islamski halifat, odnosno više nije bilo pogranična država.²⁶⁸ Sada su se osmanski sultani smatrali zaštitnicima cijelog muslimanskog svijeta a ne samo njihovih granica.²⁶⁹ Još jedan značajan rezultat Selimovog osvajanja bio je taj što su Osmanlije sada imale kontrolu nad najbogatijim središtima tranzitne trgovine u svijetu.²⁷⁰ Prihodi Osmanske države su se udvostručili.²⁷¹ Ukidanjem memlučke vlasti, aktuelno je postalo pitanje hilafeta. Iako se u 18. stoljeću navodi da postoji priča o tome kako je Selim doveo abasidskog halifu al-Mutevekila u Istanbul prilikom čega je održana ceremonija preuzimanja hilafeta, u savremenim djelima ne postoje nikakvi podaci o ovome, objašnjava Ihsanoglu.²⁷² Legendu, po kojoj je Al-Mutevekil formalno prenio tu čast na Selima prvi je objavio *Constantine Mouradgea d'Ohsson* godine 1788.²⁷³ Nijedan od savremenih autora, koji su pisali o osvajanju Egipta ne spominje taj prijenos časti.²⁷⁴ “*Nema ničega u savremenim izvorima čime bi se mogla potkrijepiti tvrdnja, koja se često iznosi da je posljednji Abasid svoju titulu kalifa, sa svim pravima i privilegijama koje je imao predao otomanskom osvajaču ili njegovom nasljedniku u*

²⁶⁴ Emecen, *Ridaniye savaşı*, str.88.

²⁶⁵ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.51.

²⁶⁶ Smailagić, *Leksikon*, str.231.

²⁶⁷ İnalçık, *Osmansko carstvo*, str.52.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Alibašić, *Hrestomatija*, str 41.

²⁷³ Smailagić, *Leksikon*, str.231.

²⁷⁴ Ibid.

Carigradu” navodi autor Filip Hiti.²⁷⁵Bez obzira što ne postoje takvi podaci, ne znači da sultani poslije Selima nisu nosili titulu halife. Prema novijoj literaturi, Osmanlije nisu preuzeli halifat putem nasljedstva, nego su smatrali da imaju prirodno pravo na to s obzirom na značenje ove titule.²⁷⁶ Još od perioda Murata I, sultani su sebe nazivali halifama, kao i većina drugih muslimanskih vladara.²⁷⁷ Selimovo zauzimanje Egipta, za muslimane je značilo sticanje još većeg oslonca. Ovim je osvajanjem Selim preuzimao na sebe odbranu *hadimul-Haremejn* – Meke i Medine. Za Osmanlije je hilafet značio zaštititi čitav muslimanski svod, sveta mjesta, siguran put prema hadždžu, što se poistovjećivalo sa tradicijom gaze.²⁷⁸ Osmanlije su hilafet poimale unekoliko drugačije od Abasida.²⁷⁹

5. Zapadna politika sultana Selima Yavuza

Kako bi mogao sprovesti svoje planove na istoku i jugu, bilo je potrebno da sultan Selim održava prijateljske odnose sa Zapadom. Obnavljao je političke i trgovinske sporazume sa ovim državama te pokazivao veliku pažnju njihovim izaslanicima. Na taj način spriječavao je sve potencijalne opasnosti sa zapada dok je ratovao sa istokom.²⁸⁰ Neposredno nakon dolaska na prijestolje, Yavuz Sultan Selim predao je ahdnamu izaslaniku Dubrovnika u kojoj se navodi da će se koncesije, kao i plaćanje godišnjih poreza nastaviti.²⁸¹

- Osmansko-Venecijanski odnosi

Kada je riječ o osmansko-venecijanskim odnosima, smatra se da su dosegli velike razine posebno sa osvajanjem Istanbula u vrijeme vladavine sultana Fatiha. Naročito su se tenzije intenzivirale u periodu Bajazita II. Venecijanci su čak ušli u financijske probleme nakon borbe koju su vodili sa Osmanlijama. Osmanlije su ovo iskoristili kao priliku te potpisali

²⁷⁵ Filip Hiti, *Istorija Arapa*, str.443.

²⁷⁶ Alibašić, *Hrestomatija*, str.41.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Ibid, str.42.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Elmas Erdem Akgül, *Yavuz Sultan Selimin Mısır Seferi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi, Ana Bilim Dalı, Ankara, 1998. str. 12.

²⁸¹ Ibid.

sporazum sa Venecijancima prema kojem su Osmanlijama dati Modon, Koron, Inebahti, Durazzo i Levkas. Čak su prihvatili i plaćanje harača od 1000 dukata godišnje.²⁸²

- Odnosi Osmanlija sa Mađarima

Sultan Selim je potpisao sporazum sa Mađarima u trajanju od 3 godine u periodu kada je bio u pripremama za rat na istoku, godine 1513. Mađarski kralj Ladislav, sarađujući sa papom, dok vršio je napade ka Osmanlijama za vrijeme trajanja bitke na Čaldiranu, sve do područja Zvornika. Međutim, kako nije mogao obezbijediti pomoć za vojskom koju je zatražio od pape i evropskih država, slanjem izaslanika u Istanbul predložio je produžavanje sporazuma od Februara 1516. godine koji je već bio na snazi. Sa kraljevom smrću, prekinuti su i dogovori pa tako nije ni potpisan sporazum. Selim je godine 1519. potpisao pojedinačne mirovne sporazume, prvo sa Poljskom a potom i Mađarskom.²⁸³

- Osmansko-ruski odnosi

Prve političke relacije Osmanskog carstva i Rusije započete su u vrijeme Bajazita II. (1481-1512) i III. Ivana (1462-1505). Trgovinske veze sa Rusima uspostavljene u vrijeme Bajazita II. znatnije su napredovale u vrijeme sultana Yavuz. Međusobno slanje izaslanika značilo je intenciju za poboljšanje trgovine i bolje povezanosti no sultan Yavuz osim trgovinskog sporazuma, nije potpisao nikakav pakt o nenapadanju.²⁸⁴

- Odnosi Osmanskog Carstva sa Engleskom

Kada se govori o odnosima Osmanlija i Engleske mora se kazati da oni u početku nisu ni mogli biti uspostavljeni zbog udaljenosti dok su trgovinski odnosi započeli nakon godine 1511.²⁸⁵

- Francuska

Neprijateljstvo Francuza ka Osmanlijama trajalo je sve do smrti sultana Yavuz Selima. Odnosi sa Francuzima su se popravili tek u doba sultana Sulejmana uz pomoć kapitulacija.²⁸⁶

-Odnosi sa Papom

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ibid, str.14.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Ibid, str.15.

²⁸⁶ Ibid.

Osmanlije su za protivnika imale Papu kada god su pokazali namjeru da napreduju na području Rumelije i Balkana. Koristeći svoj duhovni i politički autoritet navodili su i druge države da djeluju protiv Osmanlija. Želeći da se okoristi time što je sultan Yavuz Selim krenuo u rat sa Istokom, papa je predložio formiranje križarske vojske protiv Osmanlija Engleskoj, Francuskoj, Španiji, Veneciji i Mađarskoj. Venecija i Mađarska su odbile ovaj prijedlog jer su prethodno obnovile svoje sporazume sa Osmanlijama. Na taj način papa nije dospio do svog željenog cilja.²⁸⁷

II dio

6. Opći osvrt na period vladavine sultana Selima Yavuz

Iako tačan datum rođenja Yavuz sultan Selima nije utvrđen, poznato je da je rođen u Amasji u vrijeme kada je njegov otac Bajazit bio princ.²⁸⁸ Imenovan je za sandžak-bega u Trabzonu. Dok je bio u Trabzonu, pažljivo je pratio razvoj na istočnim granicama, naročito aktivnosti gruzijskih kneževina i šaha Ismaila. Nakon što je službeno proglasio svoju vladavinu, pokušao je učvrstiti svoju vlast a i dao je prednost eliminaciji svoje braće Ahmeda i Korkuta, koji bi mogli biti potencijalni partneri na prijestolju. Kada je osjetio opasnost od kizilbaša i počeo se boriti s njima još od vremena kada je bio sandžak-beg u Trabzonu, nakon što je eliminirao svoju braću koja su polagala pravo na sultanat, uzeo je fetvu od nekih učenjaka da su kizilbaši nevjernici koji su ugrozili jedinstvo Anadoliji i krenuo na pohod protiv Safavida (april 1514).²⁸⁹ Nakon dugog marša dvije vojske su se suočile 23. augusta 1514. godine na ravnici Čaldiran u ratu koji se završio pobjedom Osmanlija. Proveo je zimu u gradu Edirne, ostavio vezira Pîrî Mehmed-pašu kao namjesnika u Istanbulu i preselio se iz palače Topkapı u logor u Üsküdaru 5. juna 1516. godine u osvajačkom pohodu protiv Mameluka. Bitka na ravnici *Merc-i Dabik* kod grada Halepa protiv mamelučke vojske pod zapovjedništvom mamelučkog sultana Kansu Gavrija rezultirala je odlučujućom pobjedom osmanske vojske 24. augusta 1516 godine. Osmanlije su se 23. januara 1517. godine još jednom suočili sa mamelučkim snagama ali ovaj put pod zapovjedništvom mamelučkog sultana Tumanbaja kod

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, doktora tezi, Kırıkkale, 2014, str.37. (U nastavku teksta kao: Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*).

²⁸⁹ Ibid. str. 41.

mjesta Ridaniye gdje je pobjeda Osmanlija rezultirala osvajanjem Kaira.²⁹⁰ Iako se vladavina Yavuz sultana Selima, koja je trajala nešto više od osam godina, može smatrati kratkim periodom, to je prekretnica u osmanskoj historiji. U ovom periodu, sa otklanjanjem safavidske opasnosti i krajem Mamelučkog sultanata sunitsko islamsko učenje dovedeno u prvi plan i islamski svijet je okupljen pod jednu zastavu a ova dešavanja bila su nagovještaj važne transformacije u politici i društvu.²⁹¹ Činjenica da Yavuz Sultan Selim ima titulu integrativnog vođe u islamskom svijetu (halife) dovela je do toga da su ga neki izvori tog doba nazivali "*sultanom prijestolja halifata*". U službenim dokumentima spominje se kao zaštitnik Meke i Medine (Hâdimü'l-Haremeyn).²⁹² Osvajanjem Egipta, najbogatija trgovačka ruta na svijetu bila je pod kontrolom Osmanlija tako da se prihod države udvostručio.²⁹³ Neosporna je činjenica da je naučni i kulturni razvoj izravno proporcionalan ekonomskoj i političkoj stabilnosti. Yavuz Sultan Selim, koji je preuzeo sultanat u periodu kada je Osmansko carstvo bilo u političkim, ekonomskim i socijalnim previranjima učinio je carstvo najmoćnijim islamskim carstvom u kratkom vremenu. Njegove pobjede, državna uprava, nauka i umjetnost uvjetovali su razvoj osmanske kulture i umjetnosti u njegovo doba.²⁹⁴

Yavuz Selim stekao je dobro obrazovanje, pridavao značaj nauci i umjetnosti i poštovao umjetnike. Autor Uzunçarşılı ističe da je Yavuz bio jedan od najistaknutijih osmanskih vladara u pogledu znanja, a zbog njegovog krajnjeg poštovanja prema Muhyiddin-i Arabiju i njegove posjete turbetu Mevlana Dželaludin Rumija tokom pohoda, izjavio je da je bio poklonik tasavufskog učenja, odnosno filozofije jedinstva postojanja (*vahdet-i vücûd*). Sultan Selim, koji je puno čitao i bio posebno zaokupljen historijom, poznao je turski, perzijski i tatarski jezik u toj mjeri da je na tim jezicima mogao pisati poeziju. Postoje neki izvori koji navode da je vladao i arapskim, kao i nekim drugim jezicima.²⁹⁵ Ističe se da je veoma dobro poznao perzijski jezik o čemu svjedoči i njegova zbirka poezije - *Divan* na perzijskom jeziku. Divan njegovih pjesama na perzijskom jeziku je najvećim dijelom mističkog sadržaja te sigurno najrjeđa pojava u književnoj historiji osmanskih vladara koji su bili pjesnici.²⁹⁶ U svojim pjesmama koristio je presudonim *Selimî*. Nije precizirano zašto je Yavuz Sultan Selim preferirao perzijski u odnosu na turski jezik. Vjerojatno ga je široka upotreba perzijskog kao književnog jezika u njemu bliskom periodu navela na pomisao da bi perzijski bio prikladniji

²⁹⁰ Ibid, str. 43.

²⁹¹ Ibid, str.1.

²⁹² Ibid, str1

²⁹³ Ibid, str.2.

²⁹⁴ Ibid, str.3.

²⁹⁵ Ibid, str.47.

²⁹⁶ Hamer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str.320.

od turskog u izražavanju pjesničkih osjećanja.²⁹⁷ Yavuz Sultan Selim, kao pokrovitelj umjetnosti, uvijek je štitio i podržavao umjetnike.²⁹⁸

6.1. Zbirka poezije – *Divan* na perzijskom jeziku

Uspostavljanjem i jačanjem Osmanske države, osmanski sultani podržavali su pjesnike koji su pisali poeziju na perzijskom jeziku. Kako je prethodno rečeno, jedan od osmanskih sultana koji je napisao Zbirku poezije-*Divan* na perzijskom jeziku je Yavuz Sultan Selim.²⁹⁹ Prvo izdanje *Divana* sultana Selima Yavuza na perzijskom jeziku objavljeno je u Istanbulu 1888-89. godine, drugo izdanje objavljeno je u Berlinu 1904. godine po nalogu njemačkog cara a treće izdanje na perzijskom jeziku objavljeno je u Iranu.³⁰⁰ Prvo kritičko izdanje pripremio je njemački iranist Paul Horn 1904. godine i zasnovao je svoje djelo na sedam rukopisa, od kojih je četiri pronašao u europskim bibliotekama.³⁰¹ Prvi prijevod *Divana* sa perzijskog na turski jezik priredio je Ali Nihad Tarlan 1946. godine.³⁰² U literaturi se navodi da je registrirano 16 rukopisa te da *Divan* sadrži dva munadžata, jedan nat i tristo trideset tri gazela.³⁰³ U predgovoru svog djela prof. dr. Ali Nihad Tarlan ističe da se duhovni izraz sultana Selima Yavuza može pronaći u njegovoj poeziji.³⁰⁴ Također navodi da je u poeziji sultana Selima očit uticaj velikih iranskih pjesnika kao što su: Hâfız, Sâdî, Selmân i Câmî'. U klasičnoj poeziji naizgled lak način da se pokaže pjesnikov talenat i vještina u pjesničkoj umjetnosti bio je oponašanje ili imitacija poznatih uzora.³⁰⁵ Autor Benedek Peri u svojoj studiji pod naslovom *Yavuz Sultan Selim (1512–1520) and his imitation strategies* zaključuje da je sultan Selim čija se poezija povezuje sa gazelima poznatog perzijskog pjesnika Hafiza bio inspirisan njima te da se nije služio imitacijom. Naime, sultan Selim bi od već postojećeg modela pjesme birao

²⁹⁷ İskender Ulaş, *Divan şairin yetişmesinde ve eğitimde hami-şair ve usta-çırak ilişkisi*, yüksek lisans tezi, Konya, 2017, str. 17. (Dalje kao İskender Ulaş).

²⁹⁸ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, str. 49.

²⁹⁹ Ahmet Kara, „Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2018, str. 713. (Dalje kao: Kara, *Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine*).

³⁰⁰ Kara, *Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine*, str. 713.

³⁰¹ Benedek Peri, „Towards a New Critical Edition of Yavuz Sultân Selim’s Persian Dīvân: An Overview of the Manuscripts”, *Academic Journal of Language and Literature*, 4. Vol, 2020, str. 132. (Dalje kao Peri, *Towards a New Critical Edition of Yavuz Sultân Selim’s Persian Dīvân: An Overview of the Manuscripts*).

³⁰² Kara, *Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine*, str. 714.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Benedek Peri, „Yavuz Sultan Selim (1512–1520) and his imitation strategies”, *Acta Orientalia Hung.* 73 (2020), str. 234. (Dalje kao Peri, *Yavuz Sultan Selim (1512–1520) and his imitation strategies*).

određene detalje i preoblikovao prema vlastitom stilu te dodajući vlastite ideje stvarao potpuno novu poeziju.³⁰⁶Poezija je bila u stalnom diskursu sa tradicijom koja ga je inspirisala ali istovremeno veoma jedinstvena i originalna.³⁰⁷ Ako se analizira poezija sultana Selima Yavuz, za koju se smatra da većinom opisuje svakodnevnne događaje, vidjet će se koliko je slaba i bespomoćna spram ljubavi, objašnjava autor Ali Nihad Tarlan.³⁰⁸Kada se pažljivo analizira *Divan*, jasno se vidi ljubav prema Bogu u njegovim pjesmama a izvori ističu da se u prijevodima autora Ali Nihada Tarlana ne može u potpunosti osjetiti intenzitet tih pjesama.³⁰⁹ Stil kojim je sultan pisao poeziju pokazuje sklonost tesavusfkom učenju. Šejh Vasfi, u uvodu svog djela pod naslovom *Barika*, naveo je da su se čak i perzijski pjesnici divili pjesmama sultana Selima Yavuz napisanim na perzijskom jeziku.³¹⁰ U stihovima koje je napisao pod pseudonimom Selimi dominira sufijsko razumijevanje, ljubav prema Apsolutnom i tajna zadovoljstva u pokornosti.

Ey Selimî! Dünyayı sana veriyorlar; ama bu kadar küçük ve ehemmiyetsiz bir şeye hatta dönüp bakma.”³¹¹

Selimi! Oni ti daju svijet ali ti se čak ni ne osvrći na nešto tako malo i beznačajno.

³⁰⁶ Peri, *Yavuz Sultan Selim (1512–1520) and his imitation strategies*, str. 248.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Kara, *Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine*, str.715.

³⁰⁹ Ibid, str.717.

³¹⁰ Hasan Gültekin, „Yavuz Sultan Selim’in Farsça beyitleriyle tercümeleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8, str.1221. (Dalje kao Gültekin).

³¹¹ Sinan Yaman, *Tarihi roman bağlamında Yavuz Sultan Selim han üzerine yazılmış eserler*, Yüksek lisans tezi, Türk dili ve edebiyatı ana bilim dalı, Kırşehir, 2015, str.100. (Dalje kao: Yaman, *Tarihi roman bağlamında Yavuz Sultan Selim üzerine yazılmış eserler*).

6.2. Pojam patrona ili mecene

Mecena predstavlja osobu ili društvo koji nesebično daje podršku i potporu umjetničkim, kulturnim i naučnim aktivnostima.³¹² Pojam mecene ili patrona nije tradicija koja je svojstvena samo Osmanskoj dinastiji, sprovedena istraživanja pokazuju da je ona prisutna i na Istoku i na Zapadu.³¹³ Mecena predstavlja osobu koja pomaže umjetniku u određenoj kulturnoj sredini da iskaže svoje umijeće.³¹⁴ Sam termin *mecena* potiče od Gaja Mecene, prijatelja i savjetnika rimskog cara Augusta koji je štutio i materijalno pomogao književnike, učenjake i umjetnike. Gaj Mecena, koji je svojevremeno bio pokrovitelj pjesnicima i književnicima postao je poznat jer su mu umjetnici posvetili svoja djela ili u njima izrazili svoje pohvale njemu te je njegovo ime dobilo značenje *zaštitnika intelektualaca*. Kasnije je postalo simbolom umjetničkog pokroviteljstva i ta se praksa na zapadu nazivala mecenatom. Najpoznatije mecene bili su firentinska vladarska dinastija Medici, tačnije dvojica najpoznatijih predstavnika te dinastije, Cosimo il Vecchio (1389-1464) i njegov nećak Lorenzo Veličanstveni (1449 -1492.).Oni su na svom dvoru okupili najbolje umjetnike, književnike filozofe i humaniste svoga vremena. Kada je riječ o orijentalno-islamskoj civilizaciji, u izvorima se navodi da je jednom prilikom poslanik Muhammed a.s. pjesniku Kâb bin Zuhejru poklonio ogrtač nakon što mu je pročitao stihove svoje pjesme. Tradicija pokroviteljstva umjetnika i naučnika se nastavila u daljem periodu preko muslimanskih dinastija poput Abasida, Karahanida, Timurida, Seldžuka, pa sve do Osmanlija.³¹⁵ Osmanski dvor je još od svog osnivanja njegovao tradiciju podržavanja i okupljanja poznatih umjetnika i učenjaka.³¹⁶ Zahvaljajući patrimonijalnom sistemu osmanske države nastala su brojna znanstvena i umjetnička djela koja su pridonijela učvršćivanju društvenog ugleda i političke moći sultana kao mecene.³¹⁷ U modelu stvorenom u osmanskom okviru, jedan umjetnik u potpunosti nosi odgovornost spram moći vladara koja mu pruža materijalna sredstva i finansijsku potporu za njegovu produkciju, odnosno prema svom pokrovitelju ili meceni.³¹⁸

³¹² <https://sh.wikipedia.org/wiki/Mecena>

³¹³ Tuba İşinsu Durmuş, *Tutsan Elini Ben Fakirin: Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul, 2009, str.12. (Dalje kao: Durmuş, *Tutsan elini ben fakirin*).

³¹⁴ Durmuş, *Tutsan elini ben fakirin*, str. 15.

³¹⁵ Ibid, str.21.

³¹⁶ Alena Čatović, „Poezija osmanskih sultana“, *Književna smotra*, broj 173, XLVI/2014. str. 111. (U nastavku teksta: Čatović, *Poezija osmanskih sultana*).

³¹⁷ Čatović, *Poezija osmanskih sultana*, str.111.

³¹⁸ Durmuş, *Tutsan elini ben fakirin*, str.15.

Mecena koji pruža podršku umjetniku je istovremeno i njegov kritičar, drugim riječima umjetnik koji ponudi određeno djelo svom pokrovitelju, od njega očekuje i evaluaciju tog djela. Sultan je kao državnik imao apsolutnu vlast, a u domeni umjetnosti postavio se kao apsolutni mecena gdje je pored finansijske imao ulogu i u ocjenjivanju estetske vrijednosti određenog djela.³¹⁹ Bitno je istaći da jedan sultan posjeduje znanje iz različitih sfera umjetnosti zahvaljujući klasičnom obrazovanju koje su sultani stjecali još kao prinčevi. U osmanskoj dinastiji, sultan, koji je bio apsolutni gospodar države u svakom smislu, preuzeo je odgovornost da bude važan putokaz i vodič u znanosti i umjetnosti. Uzevši umjetnike i učenjake pod svoju zaštitu sultan je dokazivao svoju moć.³²⁰ Brojni umjetnici bi prisustvovali različitim skupovima na dvoru i nudili svoja najbolja djela s ciljem dostizanja slave, odnosno pronalaska svog zaštitnika na dvoru.³²¹ Većina sultana na osmanskome dvoru bili su pjesnici i autori divana što je zaista odigralo značajnu ulogu u stasavanju velikih pjesnika. Autor Halil Inalcik u svom djelu *Şair ve Patron* to objašnjava riječima: „Da nije bilo sultana pjesnika, ne bi se pojavili veliki umjetnici turske književnosti.“³²² Treba spomenuti da su pjesme, konkretno kaside nosile karakter književne "molbe" koja se od pjesnika podnosila vladaru. Pjesma pročitana na pjesničkom skupu, sabrano naučno i umjetničko djelo, predstavljala je zahtjev, a ovaj je zahtjev općenito pozdravljan i nagrađivan proporcionalno vladarevim željama. Ponekad bi vladar nekom učenjaku ili umjetniku dodijelio konkretan zadatak.³²³

6.3. Književnost u doba sultana Selima Yavuz

Koliko su umjetnici bili značajni govori i činjenica da uopće nije bila nepoznanica da jedan vladar dovede poznate umjetnike i učenjake iz drugih država, pa čak i na silu. Timur je okupio najpoznatije učenjake i umjetnike u svakoj zemlji koju je napao i odveo ih u Semarkand. Yavuz sultan Selim je po osvajanju Tebriza i Kaira poslao na stotine umjetnika u Istanbul.³²⁴ Može se zaključiti da je patronat imao dvostranu ulogu i bio prihvaćen jednim

³¹⁹ Čatović, *Poezija osmanskih sultana*, str. 111.

³²⁰ İskender Ulaş, str.8.

³²¹ Ibid, str.9

³²² Halil İnalcık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003. str. 10. (Dalje kao Inalcık, *Şair ve patron*.)

³²³ Mühsin Kalkışım, „Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri”, *Milli Folklor*, 2003, str. 106.(U nastavku teksta kao: Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*).

³²⁴Inalcık, *Şair ve patron*, str.12.

načinom sticanja slave i ugleda kako za dvor odnosno sultana, tako i za pjesnika.³²⁵ Kada je u pitanju odnos umjetnika i patrona, treba istaći da bi jedan umjetnik stvarao djela prema stilu i preferencijama svog patrona³²⁶ jer ustvari kvalitet nekog umjetničkog i naučnog djela kao i slava umjetnika u većini slučajeva je bila uslovljena upravo patronom.³²⁷ Pokroviteljstvo poznavaoaca znanosti i umjetnosti doseglo je najvišu razinu za vrijeme vladavine sultana Mehmeda Fatiha (1451-1481), sultana Selima Yavuza (1512-1520) i Süleymana Kanunija (Veličanstvenog). (1520-1566).

Mnogi pjesnici i pisci u Osmanskom carstvu, unutar granica zemlje i u drugim zemljama, nagrađivani su na razne načine. Konkretni kriterij koji se uzima u obzir pri ovom pokroviteljstvu jeste sposobnost pjesnika i autora da promoviraju svoj rad a i divljenje vladara. Jedan takav stav se donekle nije mogao smatrati subjektivnim i pravednim. Međutim, činjenica je da su vladari bili ti koji su poznavali svijet nauke i umjetnosti i poticali znanstvena i umjetnička djela u najvećoj mjeri. Potpore pjesnicima i književnicima u članku pod naslovom *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*³²⁸ klasificirane su na sljedeći način:

1. Poredak u umjetnosti: glavni muralista
2. Novac: Naknada, bakšiš, povećanje plate
3. Birokratska pozicija: divanski ili neki drugi službenik, muderis, mutevelija, pripadnik oružanih snaga
4. dragocjeno odijelo
5. Posjed: timar, zeamet
6. Imenovanja ljudi i dodjela mjesta za prikladno stvaranje djela: kuća, kaligraf, slikar

Sultan Selim I, koji je veći dio osmogodišnje vladavine proveo u osvajanjima nastavio je tradiciju pokroviteljstva. Iz tog je razloga, na kraju osvajanja Tabriza, doveo nekoliko stotina iranskih pjesnika i umjetnika u Istanbul i uzeo ih pod svoju zaštitu.³²⁹ Među umjetnicima koje

³²⁵ Ibid, str. 13.

³²⁶ Ibid, str. 15.

³²⁷ Durmuş, *Tutsan elini ben fakirin*, str.17.

³²⁸ Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str.108.

³²⁹ Bilal Elbir, „Osmanli sultanların klasik edebiyat sanatçılarını yönlendirme olgusu”, *Social sciences studies jorunal*, Vol: 4, 2018, str. 1186. (Dalje kao: Elbir, *Osmanlı sultanların klasik edebiyat sanatçılarını yönlendirme olgusu*).

je doveo iz Tabriza spomenut ćemo sljedeće: Neyzen Sheikh Murad, Imam Kuru, Mehmed Kasim, Kanuni Şahmeran, Maksûd i Şah Kulu.³³⁰

U turskoj su tradiciji sultani, prinčevi i paše bili u neposrednom kontaktu sa znalcima znanosti i umjetnosti, pa čak s njima dijelili svakodnevní život. Yavuz Sultan Selim je oko sebe imao pjesnike i književnike kao što su: Halîmî, Hayâlî Abdülvahhab Çelebi, İbni Kemâl, Tâcizâde Ca'fer Çelebi, Tâcizâde Sa'dî Çelebi, Şehîdî, Bursalı Şevkî, Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi (Hâtemî), Pîrî Mehmed Pasa (Remzî), Zeynel Paşa, Hâfız Acem, Sücûdî, Tâli'î, Güvâhî, İshak Çelebi, Nihâlî, Fehmî, Şükrî, Sâgarî, Mu'ammâyi, şeyh Muhammed Kazvînî, Derviş Semsî, Lâmi'î, Âhî, Zâtî i Revânî.³³¹

Mnoge pjesnike kao što su Müeyyed-zâde Abdurrahman, Ali Cemâlî Efendi, Kemâlpaşa-zâde, Revânî, Halîmî, Sücûdî, Tâli'î, Güvâhî, Fehmi, Nihâlî, sultan Yavuz uzeo je pod svoju zaštitu i zahvaljujući njemu su se proslavili.³³² Prema onome što se navodi u djelu autorice Tube İşinsu Durmuş, Yavuz Sultan Selim bio je mecena sljedećim umjetnicima: Kemalpaşa-zâde, Revânî, Halîmî Çelebi, Sücûdî, Tâli'î, Güvâhî, Fehmî, Nihâlî Câfer Çelebi, Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi, Tâci-zâde Câfer Çelebi, Pîrî Pasa, Zeynel Pasa, Seyyid Mahmud Emîrî, Lutfî Pasa, Hayâlî Abdülvehhab Çelebi, İshak Çelebi, Sükrî, Sâgarî, Zâtî, Âhî Çelebi, Tâci-zâde Sâdî Çelebi, Lâmi'î, Muammâyî, Muhammed Kazvînî, Dervis Semsî, Sah Kâsim. U nastavku ćemo iznijeti karakteristike pojedinih pjesnika koji su uživali zaštitu sultana Selima.

Koliki je značaj pridavao učenjacima svjedoči i jedan razgovor između anadolskog kazaskera Kemâlpaşa-zâde i sultana. Naime, prenosi se da je tokom jahanja blato isprljalo sultanov kaftan što je Kemalpašu jako rastužilo a na šta je sultan kazao sljedeće:

„Lala, neka zadrže ovaj ogrtač i stave ga na moj tabut kad umrem. Ovo mi je najveća čast. Blato koje pršti s nogu konja jednog učenjaka za nas je najveće odlikovanje.“ Kasnije, kad su otišli došli do svog šatora, poslao je 500 zlatnika Kemalpaši.³³³

Kemal Pasa-zâde, koji je stekao vrlo dobro obrazovanje, prvobitno je poput svog oca pristupio osmanskoj vojsci te učestvovao je u nekim Bajazitovim pohodima kao spahija. Stekao je blagonaklonost sultana Yavuza napisavši jednu risalu gdje kritizira Şaha Ismaila, u

³³⁰ İskender Ulaş, str. 17.

³³¹ Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str.106.

³³² İskender Ulaş, str. 17.

³³³ Yaman, *Tarihi roman bağlamında Yavuz Sultan Selim üzerine yazılmış eserler*, str. 87.

vrijeme priprema za pohod protiv Safavida. Po povratku iz Čaldirana imenovan je za kadiju Edirnea.³³⁴ Poslije se pridružio i pohodu na Egipat kao anadolski kazasker. Po povratku sa pohoda na Egipat sultan je smatrao da ovako dragocjen učenjak ne treba da se bavi birokratijom te je imenovan na mjesto kadije u Edirneu 1519. godine sa 100 akči dnevne plate kako bi prosvijetlio i obogatio znanjem podanike carstva.³³⁵ Kemal Paša-zâde, svestrani učenjak, proučavao je teologiju, filozofiju, logiku, misticizam, islamsko pravo, tefsir, hadis, etiku, politiku, historiju, jezik i književnost, medicinu, astronomiju i druge nauke. Ima više od 200 djela napisanih na turskom, arapskom a prvenstveno na perzijskom jeziku.

Tokom svog života, sultan Yavuz štitio je učenjake i nije im uskraćivao svoju pomoć.³³⁶

Navodi se da je pjesnik po imenu **Güvahi** pretočio u stihove poslovice i ponudio ih sultanu Selimu Yavuzu kao zbirku pod naslovom *Kenzü'l-Bedâyi* za šta je zauzvrat dobio timar u mjestu Geyve.³³⁷ Također se navodi da je prisustvovao pohodu na Iran. Jedino djelo Güvâhîja o kojem se izvještava u tezkirama je njegovo djelo po imenu *Kenzü'l-bedâyî* poznato i kao *Pend-name* ili *Pend-nâme-i Güvâhî*, što se u nekim izvorima pogrešno navodi kao da je riječ o dva zasebna djela.³³⁸ Danas su, pored spomenutog pjesnikovog djela registrirana još tri: *Gurbet-nâme*, *İbret-nâme* i *Tazarru'-nâme*. *Pend-nâme* je knjiga sa savjetima napisana u stilu mesnevijske, po uzoru na istoimeno djelo Feridüddina Attara. Iako se u tezkirama navodi da je pjesnik ovo djelo priredio u ime Sultana Selima Yavuz, autor Mehmet Hengirmen navodi da je djelo trebalo predstaviti sultanu Sulejmanu jer se u njemu navode detalji vezani za vjenčanje İbrahim-paše (1524), koje se dogodilo za vrijeme vladavine Sulejmana Veličanstvenog.³³⁹ Prvo istraživanje o djelu sproveo je Mehmet Hengirmen 1977. godine a potom ga je isti istraživač objavio 1983. godine. Ta publikacija djela sadrži 2133 bejta.

Hafiz Acem, bio je muderis u Merzifonu, po dolasku pred sultana predstavio je svoj gazel a kao znak zahvale za gazel koji mu se dopao, sultan ga je imenovao za muderisa Ali-pašine medrese u Istanbulu.³⁴⁰ Njegovo pravo ime je Hâfizuddin Muhammed b. Ahmed b. Adil-paša. Školovanje je završio u Tabrizu kod čuvenog učenjaka svog vremena Mevlânâ Mezîda i u to vrijeme postao poznata osoba. Hâfiz-ı Acem, učenjak koji je napisao mnoga djela, uglavnom enciklopedijska i svoj život posvetio nauci preminuo je 1551. godine.

³³⁴ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, str.93.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ Yaman, *Tarihi roman bağlamında Yavuz Sultan Selim üzerine yazılmış eserler*, str. 87.

³³⁷ Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str. 107.

³³⁸ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, str. 329.

³³⁹ Ibid, str.330.

³⁴⁰ Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str. 107.

Şükri je autor koji je opisao pohod na Čaldiran i Egipat od sultana je dobio zeamet u iznosu od 80.000 akči. Podaci o njegovom životu su oskudni u izvorima. Proučavao je mnoge nauke, posjećivao kulturne centre poput Herata i Gilana, a kada je Yavuz Sultan Selim stupio na prijestolje, došao je u Istanbul gdje mu je uručio kasidu i postao učitelj Şehsüvaroğlu Ali-begu. Jedino djelo ovog autora koje je danas dostupno je djelo *Selim-name*. U izvorima se spominje da mu je Sultan Sulejman kojem se ovo djelo svidjelo, dodijelio zadatak da napiše *Süleyman-name*, ali je umro prije nego što je završio spomenuto djelo.³⁴¹

Kada je sultan Selim stupio na prijestolje, pjesnik po imenu **Zati** predstavio mu je jednu pjesmu čiji se jedan distih toliko dopao sultanu da mu je poklonio jedno selo u Bursi.³⁴² Zati, koji je došao u Istanbul oko 1500-01. godine, ovdje je upoznao pjesnika Mesîhîa i zahvaljujući njemu došao je pod zaštitu Hadım Ali-paše. Zbog problema sa sluhom nije mogao dobiti državni posao pa je pokušao zarađivati za život otvaranjem dućana u Istanbulu gdje se bavio proricanjem sudbine a istovremeno je okupljajući druge pjesnike u svom dućanu postao poznat. Zahvaljujući Ali-paši, bio je uključen u skupove istaknutih ljudi tog doba kao što su Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi, Tâci-zâde Cafer Çelebi, Defterdar Pîrî-paša, Kadri Efendi i posvetivši Bajazitu II najmanje tri kaside, jednu u Nevruz u i dvije za Bajram, dobio je njegovu zaštitu. Osim znatnog broja kasida i gazela, napisao je i nekoliko drugih stihovanih i proznih djela.³⁴³ Od gatanja se nije moglo dobro živjeti pa je Zati, već u podmaklim godinama dočekaao smjenu vlasti kada je Selima I naslijedio njegov sin Sulejman.³⁴⁴ Poznat je po *Divanu* i dvije obimne mesnevije po imenu *Şem-u Pervane* i *Ahmed u Mahmud*. Zati, koji se jedanaest godina borio sa siromaštvom i egzistencijalnim problemima preminuo je u novembru 1546 godine.³⁴⁵

Jednom od učenjaka po imenu **Tacizâde Sa'dî Çelebi'** sultan je dodijelio dužnost da napiše pismo koje treba da se pošalje memlučkom sultanu Kansu Gavriju. Sultanu se veoma dopala arapska proza koju ju pjesnik koristio te ga je zbog toga nagradio sa 30.000 akči, povećao platu te dodijelio mnogobrojne poklone.³⁴⁶ Njegovo puno ime je Sa'dî b. Tâci Bey er-Rûmî el-Hanefî i poznat je po tituli Tâci-zâde. Rođen je u Amasyi. Svoje znanstveno obrazovanje upotpunio je učeći kod čuvenih učitelja tog vremena kao što su Kadı-zâde Mevlana Kâsım i

³⁴¹ Yağcı, Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı, str. 535.

³⁴² Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str. 107.

³⁴³ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str. 248.

³⁴⁴ Ibid, str. 249.

³⁴⁵ Yağcı, Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı, str.552.

³⁴⁶ Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str. 107.

Muhammed b. el hac-Hasan.³⁴⁷ Njegova najpoznatija djela su: *Şerhu'l-Miftâh Hâşiyesi, Münşeât, Şerhu'l-Vikâye Hâşiyesi, Hilyetu'l-'Arûs, Semâ'î Müennes Kasidesi Şerhi i Hayru'l-Ahlâm.*

Lami je autor koji je za prijevod djela *Hüsn ü Dil* od Fettaha Nişaburija od sultana primio 35 akči trogodišnje plate, a poslije, kada je napisao Ferhat-namu poklonjeno mu je jedno selo u Bursi. Lâmi'î Çelebi, koji je počeo pisati u dobi od trideset i sedam godina, poznat je u književnim i mističnim krugovima Istanbula iako nikada nije bio u Istanbulu. Bavio se samo naukom, mistikom, pisanjem djela i nije preuzimao nikakve službene dužnosti.³⁴⁸ Lami je najviše poznat kao prevoditelj i prenosilac djela perzijske literature u osmanski turski jezik. U prevođenju s perzijskog jezika birao je manje poznata djela i tako unosio svježinu i novost u osmansku književnost.³⁴⁹ Iako se broj njegovih djela navodi različito u historijskim istraživanjima turskih autora, u svom djelu nazvanom *Şerefü'l-İnsân*, koji je napisao kada je imao pedeset i pet godina, kaže da je njihov broj dvadeset i četiri, što odgovara broju sati u jednom danu. Kada je riječ o njegovim djelima prvo ćemo spomenuti *Hüsn ü Dil*. To djelo, predstavljeno Yavuz Sultanu Selimu, prijevod je na turski istoimene mistično-alegorijske mesneviije Fettah-ı Nişâburîja. Prvi ga je put u turskoj književnosti napisao Lâmi'î, i to u stihu i prozi.³⁵⁰ Ostala njegova prepoznatljiva djela su: *Salamân u Absâl, Şem u Pervâne, Maktel-i İmâm Hüseyin (Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl), Gûy u Çevgân*. Također je preveo Džurdžanijevo djelo *Veysel u Ramin*, Unsurijevo djelo *Vamık u Azra* i to u formi mesneviija.

Ističe se da je sultan Yavuz želio da posredstvom umjetnika koji su dovedeni iz Irana zapravo podučiti turske umjetnike. Pjesnik **Muammayi**, koji je stekao obrazovanje o muammi (književnim zagonetkama) u Iranu govorio je o toj vrsti zastupljenoj kod perzijskih pjesnika te potom je napisao i predstavio svoje djelo sultanu. Njegovo pravo ime je Ali Bali, a otac mu je Hacı Osman.³⁵¹ Puno je putovao i posebno se zanimao za nauku o zagonetkama (mu'amma). Kao najvažniji predstavnik muamme na polju osmanske književnosti dao je prve primjere tog žanra na turskom jeziku. U tezkirama je zabilježeno da ga je sultan, kada je vidio da je u toj umjetnosti ispred perzijskih umjetnika i nagradio.

Sultan Selim bio je zadovoljan time što su se majstori ove znanosti također stasavali i u njegovoj zemlji pa je uputio pjesniku brojne komplimente i dodijelio 300 zlatnika.

³⁴⁷ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyat*, str.151.

³⁴⁸ Ibid, str. 379.

³⁴⁹ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, str. 263.

³⁵⁰ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyat*, str. 381.

³⁵¹ Ibid, str.410

Kada je **Şah-Kasim**, koji je ujedno bio poznavalac tefsira, na skupštini u Edirneu protumačio neke ajete po naredbi sultana, Yavuz Sultan Selim bio je veoma zadovoljan pa mu je dodijelio nagradu od 40 akči. Taj iznos je povećan na 100 akči u doba Kanunija. Zabilježeno je da je Şah Kasim jedan od učenjaka koje je Yavuz sultan Selim doveo sa sobom na povratku s pohoda na Perziju.³⁵²

Procjenjuje se da je pjesnik po imenu **Revani**, čiji je tačan datum rođenja nepoznat, rođen 1475. godine u mjestu Edirne. Pjesnik, koji je svoje obrazovanje stekao u Edirneu, došao je u Istanbul 1500. godine te nakon nekog vremena počeo raditi kao službenik. Zbog optužbe da je zloupotrijebio položaj kažnjen je u vrijeme vladavine Bajazida II. Nakon toga je napustio Istanbul i zaštitu potražio u Trabzonu kod sultana Selima Yavuz. Kada je Selim Yavuz otišao u Istanbul radi stupanja na prijestolj Revani je bio uz njega jer se pokazao kao jedan od najboljih pjesnika i zavrijedio sultanovu bliskost.³⁵³ Između 1514. i 1517. imenovan je za muteveliju Aja Sofije koja je imala vrlo visoke prihode. S prihodom koji je stekao dao je sagraditi mesdžid, sobe za siromašne i beskućnike u naselju Kırkçeşme u blizini Aja Sofije. Revani je sudjelovao u pohodu na Egipat Sultana Selima Yavuz kao sultanov pratilac i napisao je kasidu s redifom "*feth*" koja je imala karakter fetihname u povodu osvojenja Egipta.³⁵⁴ Nakon povratka u Istanbul, negdje između Egipta i Sirije, na književnom skupu u sultanovom šatoru, Revani je sultanu predstavio svoju kasidu s redifom "*berf*". Dijalog između Revanija i sultana Selima jasno pokazuje da ocjene mecene nisu uvijek pozitivne. Kad je Revani tokom pohoda na Egipat sultanu Selimu predstavio navedenu kasidu sultan se naljutio rekavši: "*Je li snijeg predmet za pohvalu, za ovakvu prigodu birate tako prazne riječi i nudite mi kao kasidu*"³⁵⁵. Kada su njegova djela u pitanju, ističe se po Divanu i djelu *Işret-name*.

Pjesnik **Süçûdî** odrastao je s Piri Mehmed -pašom i Džaferom Čelebijom, a služio je kao službenik vojnicima za vrijeme vladavine Yavuz sultana Selima i Sulejmana Veličanstvenog. Sudjelovao je u pohodu na Egipat sultana Selima Yavuz.

³⁵² Ibid, str.505.

³⁵³ Ibid, str.444.

³⁵⁴ Ibid, str.445.

³⁵⁵ "*Merhum Revânî Mısır seferinde Sultan Selim'e "berf" redifli kasîde sununca, bupâdisâhın hosuna gitmemis ve kar övülecek nesne midir, bunun gibi soguk sözleri övgü vesilesi yapıp bana kasîde sunarsın*". (Tuba İşinsu-isen Durmuş, *II. Selim Dönemi sonuna kadar Osmanlı edebi hamilik geleneği*, doktora tezi, Ankara, 2006, str.100; Dalje kao: Tuba İşinsu, *II. Selim Dönemi sonuna kadar Osmanlı edebi hamilik geleneği*).

Tali

Njegovo pravo ime je Mahmud Čelebi. Prema Âşıku Çelebiju, rođen je u Manisi a prema drugim izvorima u Kastamonu. Bio je na funkciji defterdara princa Mahmuda. Nakon prinčeve smrti, postao je janjičarski službenik i umro je nedugo nakon janjičarskog ustanka u Amasyi dok je bio na tom položaju za vrijeme vladavine sultana Selima Yavuz. Navodi se da je Sultan Selim dao Tali'iju zadatak da opiše pohod na Perziju, ali se sultanu nije dopala poetsko-prozna hronika koju je ovaj napisao.³⁵⁶ Prema Âşıku Çelebiju, jednog dana sultan Selim je pozvao Tâli'ija, koji se osramotio jer njegovo djelo nije naišlo na simpatije. Pjesnik je sa strahom upitao Âhi Çelebija:

"Ako se sultan naljuti tokom razgovora i naredi da me udare po vratu, hoće li me dželat udariti u vrat?"

Âhi Çelebi je odgovorio: "Da".

Na to mu je Tâli'î rekao: *"Meni ovakav razgovor nije potreban. Jer pekmez je hiljadu puta bolji od meda."*

Čuvši to, sultan je bio veoma razočaran. Kasnije, kad je prezimio u Amasyi, janjičari su se pobunili i upali u kuću vezira Pîrî-paše i Dukakin-zâdea. Tâli'î je napisao stihove o onome što su janjičari učinili. Kada je sultan Yavuz čuo kit'u: „Šta god da je, Tali zna“, rekao mu je:

"Poznato je da ste bili zajedno kada su janjičari upadali u pašine kuće".

Usljedio je njegov odgovor: „Bio sam, ali išao sam da to spriječim.“

Kazuje se da se pjesnik veoma uplašio tokom tih događaja a nedugo kasnije je i umro.³⁵⁷ Ističe se po divanu na perzijskom i turskom jeziku. Postoji također još jedno djelo po imenu *Selim-name* za koje je Aşik-Čelebi kazao da su ga pokušali napisati Tali i Sudžudi. Naime, spomenuto djelo je po nalogu sultana Selima trebalo opisati pohod na Perziju, ali se navodi da Talijev dio nije dovršen zbog njegovog straha. Do danas nije pronađena niti jedna kopija djela.³⁵⁸

³⁵⁶ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyat*, str.535.

³⁵⁷ Ibid, str. 536.

³⁵⁸ Ibid, str. 539.

Müeyyed-zade Abdurrahman Çelebi

Rođen je u Amasji. Došao je u Istanbul kada je Bajazit II trebao stupiti na prijestolje. Veoma se zanimao za poeziju pa je zavrjedio poštovanje i blagonaklonost sultana Bajazita II i sultan Selima Yavuza.³⁵⁹ Naučne rasprave koje je vodio bile su jako cijenjene od strane uleme pa je imenovan za muderisa u medresi Kalenderhane. Nedugo nakon toga dobio je poziciju muderisa u medresi Sahni Seman i tu funkciju obnašao je osam godina. Kada se dogodio janjičarski ustanak njegova je kuća opljačkana pa mu je dodijeljena plata od 150 akči što on nije prihvatio. Ustoličenjem sultana Selima Yavuza, prvo je imenovan za kadiju Karaferye, a zatim ponovno za rumelijskog kazaskera.³⁶⁰ Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi, koji je sa sultanom Selimom sudjelovao u pohodu na Perziju, otpušten je 1514. godine i umirovljen s dvjesto akči jer je oslabio i izgubio mentalnu snagu. Bio je poznavalac poezije, perzijskog, arapskog i turskog jezika te jedan od najvažnijih učenjaka i predvodnika umjetnosti tog razdoblja. Poznato je da je pridonio obrazovanju mnogih učenjaka, osobito Kemalpaşa-zâdea i Ebussuud Efendije, te bio pokrovitelj mnogim umjetnicima a naročito Necâtîja i Zâtîja. Kako bi izrazio svoju duboku tugu zbog smrti Sultana Selima u izvorima se spominje da je rekao:

"Nažalost, stigli smo do njegova posljednjeg puta".

Za njega se izvorima navodi da ima sedam hiljada svezaka knjiga a većinu knjiga iz njegove privatne biblioteke prikupio je sultan Selim te je čak 2112 knjiga odneseno u biblioteku dvora.³⁶¹

Tacı-zade Cafer Çelebi

Postavljen za nišandžiju 1513. godine za vrijeme vladavine sultana Selima Yavuza. Sudjelovao je u pohodu na Perziju i napisao nekoliko pisama poslanih šahu Ismailu tokom spomenutog pohoda.³⁶² Navodi se da je pogubljen 18. augusta 1515. godine kada je ispitan od

³⁵⁹ İskender Ulaş, str. 44.

³⁶⁰ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyat*, str.130.

³⁶¹ Ibid, str. 131.

³⁶² Ibid, str. 148.

strane Sultana Selima i nakon što je utvrđeno da je bio među onima koji su izazvali pobune janjičara. U svom ispitivanju sultan ga je upitao:

„Koja je kazna za onog ko potiče islamskog vojnika na pobunu?“ na šta je uslijedio njegov odgovor:

„Ako se ispostavi da je tačno, treba ga pogubiti“. Sultanu moj, smiluj mi se, ne možeš pronaći nekog poput mene. Poslije ćeš se kajati.

Sultan je na to dodao: *Istinu govoriš ali ja sam već donio odluku i ne mogu je opozvati.*

Navodi se se da je Sultan Selim, koji je ponovno istražio događaje i saznao istinu jako požalio nakon pogubljenja te zbog toga kaznio one koji su oklevetali Džafera Čelebija i uzrokovali njegovo pogubljenje.³⁶³ Nekoliko dana nakon pogubljenja, u blizini Çemberlitaşa izbio je požar koji je izazvao velike štete, a sultan Selim je velikom veziru Sinan-paši, kojeg je sreo na mjestu požara izrazio tugu i žaljenje rekavši:

„Plamen ove vatre je vatra duše Džafera Čelebije koji je pogubljen bez grijeha.“³⁶⁴

U izvorima se spominje da je Yavuz Sultan Selim u svakoj prilici izjavljivao da u državnoj upravi postoje dvije vrlo učene i važne osobe i da je jedna od njih Müeyyed-zâde Abdürrahman Efendi a druga Cafer Çelebi.

Naučnu i književnu superiornost Džafera Čelebija, koji je bio veliki pjesnik, ali i učenjak oštrog uma, vrlina, dobrog morala, domišljatosti i znanja, svi su znali i pozdravljali. Spominje se da mu je sultan Selim jako vjerovao i tražio njegovo mišljenje o mnogim pitanjima.³⁶⁵

Zabilježeno je da je Cafer Çelebi, koji je vladao turskim, perzijskim i arapskim jezikom, a čija djela na perzijskom premašuju domete njegove poezije na turskom jeziku ima iznimno mjesto među književnicima i pjesnicima svog vremena.³⁶⁶

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Ibid.

³⁶⁶ Ibid.

Piri Mehmed Paša

Mehmed -paša, koji je odrastao u Amasyi, nakon završetka školovanja jedno je vrijeme radio kao službenik u sudu Amasya. Nakon što je Bayezid stupio na prijestolje, služio je kao kadija u Sofiji, Silivriju i Galati. Učestvovao je u pohodu na Čaldiran kao rumelijski defterdar i stekao poštovanje sultana.³⁶⁷ Piri Mehmed-paša pozvan je u Damask po povratku ekspedicije, postavljen za vezira umjesto Yunus –paše koji je pogubljen i nastavio je ovu dužnost do smrti sultana Selima.³⁶⁸ Hvaljen je zbog svoje pravde, poštenja, uprave, znanja, dobrog morala, poznavanja zakona i reda, velikodušnosti, hrabrosti i dostojanstva. U izvorima je opisan kao dobar državnik. Činjenica da je služio okrutnom sultanu poput Sultana Selima Yavuza, koji je u svojoj kratkoj vladavini smijenio mnoge velike vezire, pripisuje se tome što je bio iskusna i sposobna ličnost. Piri Mehmed-paša je jedne prilike rekao sultanu Selimu:

"U svakom slučaju, jednog dana ćeš me ubiti pod nekim izgovorom, pa bi bilo primjereno da to odmah uradiš."

Sultan se tome nasmijao i naglasio njegovu vrijednost riječima da se ne može pronaći osoba koja je dostojna njega. Osim što je bio učenjak i pjesnik koji je pisao poeziju pod pseudonimom "*Remzî*", on je štitio i učenjake i pjesnike.

Âhi (ö. 923/1517)

Njegovo pravo ime je Hasan i bio je poznat po nadimku Benli Hasan. Po dolasku u Istanbul započeo je svoje obrazovanje. Sultan Selim, kome se dopalo nekoliko bejtova iz pjesnikove mesnavije po imenu *Hüsn ü Dil*, pitao je za njega i naredio da mu se dodijeli mjesto muderisa.³⁶⁹

Nesumnjivo je da se u osmanskome društvenome životu i na dvoru nije poticala samo poezija već i likovne umjetnosti. Tako je Yavuz Sultan Selim mnogobrojne umjetnike iz Irana doveo u Istanbul, slikare Šah- Mehmeda, Abdulganija i Derviš-bega, muraliste Alaeddin Mehmeda, Mansur-bega, šejh Kamila, Ali-Bega i Abdulhalkija, a za glavnog muralistu imenovao je šah-

³⁶⁷ Ibid, str.133.

³⁶⁸ Ibid.

³⁶⁹ Ibid, str.234.

Kulua, koji je u Osmansko carstvo došao za vrijeme vladavine njegovog oca, sultana Bajazita II.³⁷⁰

6.4. Kulturne prilike

Yavuz sultan Selim koji je i sam bio pjesnik znao je ocijeniti ljepotu pjesničkog umijeća te je tokom pohoda na Perziju kraj sebe imao tri najveća učenjaka svoga doba. To su bili Halimi, Džafer i Idris Bitlisi.³⁷¹ Sultan Selim Yavuz je prilikom boravka u Damasku posjećivao grobove šejhova, promatrao impozantne spomenike iz dinastije Umajada i drugih velikih vladara. Nakon posjeta džamiji koju je izgradio peti umajadski halifa, sultan se zadržao u Salihiji kraj mezara najvećeg od svih mističkih šejhova Muhidin El-Arebija.³⁷² U Jerusalemu je sa nekolicinom povjerljivih ljudi posjetio mjesta Ibrahimovog žrtvenog kamena te grobove poslanika. Kada je osvojio Egipat, ostao je mjesec dana u Kairu gdje je razgledao znamenitosti, naročito džamije i obrazovne institucije. U džamiji Melik Muejida sultan Selim je predvodio namaz i to s osobitom poniznošću i skrušenošću što ujedno predstavlja jedinstveni primjer bogobožnosti sultana. Kada je Idris Bitlisi došao u Egipat, sultan mu je naložio da prevede prirodopis od Demirija.³⁷³ Veziri su mu tom prilikom dali 1000 dukata ali je Idriz insistirao da se djelo uz jednu pjesmu preda sultanu uz molbu da mu se dozvoli da

³⁷⁰Kalkışım, *Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri*, str. 106.

³⁷¹Hamer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str.307.

İdris-i Bidlisî, poznat i kao "Hakîmüddin" i "Kemâleddin", sin je Mevlana šeika Hüsameddina Ali Bidlisiya, koji je bio jedan od vođa *Nurbahşyyye* tarikata. Osnovno obrazovanje stekao je od svog oca, a studirao je vjerske nauke kod tadašnjih vodećih učenjaka u Dijarbekiru i Tabrizu. Nakon što je šah Ismail porazio državu Akkoyunlu, odbio je poziv šaha Ismaila u Tabriz i došao u Istanbul 1501. godine. Bio je vrlo cijenjen na osmanskome dvoru. Bayezid II mu je dao zadatak da napiše osmansku historiju. Završio je svoje djelo u roku od trideset mjeseci i predstavio ga sultanu 1506. godine pod naslovom *Heşt Bihîşt*. Po ustoličenju sultana Yavuz dobio je njegov službeni poziv u Istanbul, gdje je postao sultanov savjetnik za istočnu politiku. Pored toga što je učestvovao u određivanju istočne i jugoistočne anadoljske politike sa sultanom i obnašao važne državne funkcije on je bio i učenjak, pjesnik, historičar i kaligraf. Neka od njegovih djela su:

1. Heşt Bihîşt- To je osmanska istorija koja govori o periodima prvih osam sultana iz osmanske dinastije, koje je počeo pisati po naredbi Bajazita II i završio ih za trideset mjeseci. **2. Selim Şah-nâme**: To je perzijsko djelo napisano u prozi i stihovima koje se bavi događajima od stupanja Yavuz Sultana Selima na prijestolje do 1518.godine. **3. Tercüme-i Hayâtü'l-Hayavan** – Djelo koje je preveo po naredbi sultana Yavuz. Bidlisî je završio prijevod ovog djela prije osvajanja Egipta i predstavio ga sultanu. **4. Mir'âtü'l-Uşşâk**: Djelo koje se sastoji od mukadime i dva dijela predstavljeno je Yavuz Sultanu Selimu. To je rad o sufizmu napisan na perzijskom jeziku koji uključuje objašnjenja nekih pojmova u ovoj oblasti.

³⁷² Ibn al-'Arabî (1165 – 1240) je proslavljeni muslimanski mistik-filozof koji je ezoteričnoj, mističnoj dimenziji islamske misli dao prvi punopravni filozofski izraz. Njegova glavna djela su: Al-Futūhāt al-Makkiyyah i Fuşūş al-ĥikam. (Toshihiko Izutsu, *Ibn al-'Arabî*, <https://www.britannica.com/biography/Ibn-al-Arabi>)

³⁷³ Prirodopis ili prirodna historija je domena istraživanja koja uključuje organizme, uključujući životinje i biljke, u njihovom prirodnom okruženju, više naginjući promatranju nego eksperimentalnim metodama proučavanja. (https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_history).

otputuje. Ističe se da je takva iskrenost svakog drugog mogla koštati života. Ovo je još jedan primjer koji pokazuje koliko je sultan cijenio učene ljude. Preuzevši pravo zaštite i vrhovna prava nekadašnjih halifa i sultana vodio je brigu o šejhovima i sirotinji u dva sveta grada Mekki i Medini.³⁷⁴ Kao iz Tebriza, tako je i iz Kaira krenula grupa umjetnika u Carigrad.³⁷⁵ Sultan Selim bio je vrlo zainteresiran za razvoj obrazovanja i znanosti. Kao i u svim islamskim zemljama, kao centri razvoja znanosti kod Osmanlija su postojale medrese, najviše obrazovne institucije. Razdoblje od osnivanja medresa *Sahn-ı Seman* od strane sultana Mehmeda Osvajača do uspostavljanja medresa *Süleymaniye* (1471-1557) smatra se plodnijim razdobljem osmanskih medresa. Općenito, do sredine 16. stoljeća, medrese su izvrsno funkcionirale, a zatim ušle u razdoblje dekadencije. Do navedenog razdoblja medrese su podučavale duhovne i prirodne nauke; međutim, tvrdi se da su nakon određenog perioda prirodne nauke izbačene iz nastavnog programa iz medresa i to je bio jedan od najvažnijih razloga njihovog nazadovanja. Prema onome što je utvrdio autor Ekmeleddin İhsanoğlu, u vrijeme sultana Yavuz Selima uspostavljeno je osam medresa a neke od njih su: *Cafer Çelebi Medresesi* (İstanbul) ; *Defterdar Ahmed Medresesi* (İstanbul) ; *Hatuniye Medresesi* (Manisa) ; *Kürkçü Başı Medresesi* (İstanbul).³⁷⁶ Sultanova poimanja nauke i umjetnosti ponekad su se očitovala na različite načine. Pokazatelji toga su napori Mehmeda Fatihha da dovede perzijske pjesnike i učenjake u Anadoliju slanjem različitih darova. Može se reći da je stav sultana Selima Yavuz po ovom pitanju bio radikalniji od Fatihovog. Kao što je prethodno rečeno, ističe se da je sultan Selim poslao oko hiljadu ljudi iz domene znanosti i umjetnosti iz Tabriza u Istanbul. Valja spomenuti i razvoj tesavufske misli u periodu vladavine sultana Yavuz. Naime, u izvorima se ističe da sultan bio veoma blizak sufizmu i njegovim predstavnicima jer je tarikate i njihove šejhove smatrao veoma značajnim u ostvarivanju svog cilja a to je osiguranje islamskog jedinstva.³⁷⁷ Bektašijski, halvetijski, mevlevijski, tarikat Bayramiyye, Nakşibendiyye, Zeyniyye i Kadriyye neki su od uticajnijih redova za vrijeme vladavine sultana Selima Yavuz.

³⁷⁴ Hamer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, str. 329.

³⁷⁵ Ibid, str. 330.

³⁷⁶ Yağcı, *Yavuz Sultan Selim dönemi kültür ve edebiyatı*, str. 54-55.

³⁷⁷ Ibid, str. 157.

Zaključak

Iako je vladavina sultana Yavuz Sultan Selima trajala kratko, preciznije osam godina, bila je vrlo plodonosna. Pobjedom Safavida i Memluka, dva politička rivala i dvije velike sile tog perioda, sultan Selim učinio je Osmansko carstvo najmoćnijom državom. Za razliku od drugih sultana, Sultan Selim Yavuz pravac svog djelovanja usmjerio je ka Istoku. Pobjedom kod Čaldirana 1514. godine osigurao je istočne granice Osmanskog carstva tako što je spriječio dalji tok šiitskog djelovanja. Dodatno su ga proslavile dvije izuzetno značajne pobjede prilikom pohoda na Egipat a to su bitka kod mjesta *Mercidabik* te *Rejdanije*. Proglasio se osmanskim halifom i primio je titulu zaštitnika Mekke i Medine. Osvajanjem Kaira sultan Selim ukinuo je kairski halifat Abasida. Osmansko carstvo postalo je islamski halifat, odnosno više nije bilo pogranična država. Sada su se osmanski sultani smatrali zaštitnicima cijelog muslimanskog svijeta a ne samo njihovih granica. Iako u izvorima ne postoje podaci da je abasidski halifa u Istanbulu prilikom ceremonije predao halifat osmanskom sultanu Selimu sa svim pravima i privilegijama, Osmanlije smatraju da imaju prirodno pravo na to obzirom na značenje riječi halifa. Kao rezultat tih pobjeda, Osmansko carstvo proširilo je svoju teritoriju, osigurana je politička stabilnost, a razina ekonomskog blagostanja povećana je kao rezultat osvojenog plijena i prihoda. Bogato egipatsko tlo bilo je važan faktor u povećanju ekonomske snage države kao i poticaj za dalja osvajanja. Paralelno s ovim pozitivnim kretanjima na političkom i ekonomskom polju, turska kultura, književnost i nauka doživjele su svoje najsvjetlije razdoblje pokazujući važne pomake u tom periodu. Sultan Selim je, slijedeći put svog djeda Fatiha Sultana Mehmeda, pokušao osmansku državu, a posebno Istanbul, učiniti najvažnijim svjetskim centrom nauke i kulture, te je u tu svrhu pozivao vodeće učenjake i umjetnike iz zemalja koje je osvojio u Istanbul. Paralelno s jačanjem i razvojem države počeli su se razvijati i značajni autori u domenu poezije. Sultan Selim pridavao je veliki značaj umjetnosti i bio je veliki poštovalac pjesnika. Pored toga što je bio veliki državnik, pokazao je i sklonost ka pisanju poezije čemu svjedoči zbirka pjesama – *Divan* na perzijskom jeziku. Iako je veći dio osmogodišnje vladavine proveo u osvajanjima gajio je i tradiciju pokroviteljstva koja je na osmanskom dvoru bila prisutna još od njegovog osnutka. Veliki je broj učenjaka i književnika sa kojima je sultan dijelio svakodnevni život, pružao im podršku, te ih obilno nagrađivao. Posredstvom umjetnika koji su dovedeni iz Irana sultan je podučavao turske umjetnike. Nekima koji su turskoj književnosti dali potpuno novi pečat sultan je pružao finansijsku potporu. Sultan Selim bio je vrlo zainteresiran za učenje i

znanosti. S tim ciljem otvarane su brojne medrese i sve više su se širili tesavufski redovi koje je sultan cijenio i poštovao jer je njihovu ulogu smatrao presudnom u dostizanju željenog cilja, a to je islamsko jedinstvo.

Izvori i literatura

Izvori:

1. Neobjavljeno predavanje prof.dr. Ahmeda Zildžića u okviru predmeta *Orijentalno-islamska civilizacija II*.

Literatura:

1. Akgül, Elmas Erdem, *Yavuz Sultan Selimin Mısır Seferi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi, Ana Bilim Dalı, Ankara, 1998.
2. Altındağ, Şinasi, "Selim I", *TDV İslam ansiklopedisi*, C.10, İstanbul milli eğitim basımevi, İstanbul, 1996,
3. Barthold, Wilhelm, *İlk müslüman türkler*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.
4. Ćatović, Alena, „Poezija osmanskih sultana“, *Književna smotra*, broj 173, XLVI/2014.
5. Elbir, Bilal, „Osmanli sultanların klasik edebiyat sanatçılarını yönlendirme olgusu“, *Social sciences studies jorunal*, Vol: 4, 2018.
6. Emecen, Feridun, “Mercedâbık muharebesi“, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29.cilt, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara,2004.
7. Emecen, Emecen, “Ridaniye Savaşı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35.Cilt, İstanbul, 2008.
8. Erdoğan, Arif, *Yavuz Sultan Selimin faaliyetlerinde din ve siyaset faktörü*, Yüksek lisans tezi, Ankara, 1998.
9. Gültekin, Hasan, „Yavuz Sultan Selim’in Farsça beyitleriyle tercümeleleri“, *Turkish Studies,International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8.
10. Hammer, Joseph von, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, preveo: Nerkez Smailagić, Štamparski zavod Ognjen Prica, Zagreb, 1979.
11. *Historija Osmanske države: Hrestomatija*, priređivač Ahmed Alibašić, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005.
12. Hiti, Filip, *Istorija Arapa*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988.

13. İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Historija osmanske države i civilizacije*, preveli: Kerima Filan et al, Orijentalni institut u Sarajevu i IRCICA, Sarajevo, 2004.
14. İnalçık, Halil, *Osmansko carstvo: Klasično doba 1300-1600*, Utopija, Beograd, 2003.
15. İnalçık, Halil, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013.
16. *Institucije islamske civilizacije*, Centar za napredne studije, Sarajevo, 2017.
17. Işınsu, Tübâ, *Tutsan elini ben fakîrin*: Osmanlı edebiyatında hamilik geleneği, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul , İstanbul, 2009.
18. Işınsu, Tuba, *II. Selim Dönemi sonuna kadar Osmanlı edebi hamilik geleneği*, doktora tezi, Ankara, 2006.
19. Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İslam araştırmaları merkezi 7. Cilt, İstanbul,1993.
20. Kalkışım, Mühsin, „Osmanlı devletinde şair ve yazarları himaye kriterleri”, *Milli Folklor*, 2003.
21. Kara, Ahmet, „Yavuz Sultan Selim Divanı tercümesinin yeni baskısı üzerine”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2018.
22. Küçükaya, Abdurrahim, *Yavuz Sultan Selimin doğu politikası*, Yüksek lisans tezi, VAN, 2000.
23. Mercil, Erdoğan, "Büveyhiler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İslam araştırmaları merkezi, İstanbul, 1992.
24. Nametak, Fehim, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, vol. XL, Sarajevo, 2013.
25. Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 2.Cilt. 1994.
26. Peri, Benedek, „Towards a New Critical Edition of Yavuz Sultân Selīm’s Persian Dīvān: An Overview of the Manuscripts”, *Academic Journal of Language and Literature*, 4. Vol, 2020.
27. Peri, Benedek, „Yavuz Sultan Selīm (1512–1520) and his imitation strategies“, *Acta Orientalia Hung*,73 (2020).
28. Smailagić, Nerkez, *Leksikon islama*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
29. Spahić, Mustafa, *Povijest islama*, El- Hidaja, Sarajevo, 1996.
30. Şenol, Asiye, *Osmanli-Safevi İlişkileri ve Çaldıran savaşı*, Yüksek Lisans Tezi,Van, 2018.
31. Tansel, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969.

32. Todorović, Dragan, *Sunitsko-šitski raskol i njegove posledice na bezbednost u regionu Bliskog istoka*, doktorska disertacija, Beograd, 2016.
33. Ulaş, Iskender, *Divan şairin yetişmesinde ve eğitimde hami-şair ve usta-çırak ilişkisi*, yüksek lisans tezi, Konya, 2017.
34. Yağcı, Ömer, *Yavuz sultan Selim dönemi kultur ve edebiyatı*, doktora tezi, Kırıkkale, 2014.
35. Yaman, Sinan, *Tarihi roman bağlamında Yavuz Sultan Selim üzerine yazılmış eserler*, Yüksek lisans tezi, Kirşehir, 2015.
36. Varlık, Mustafa "Çaldıran Savaşı", *TDV İslam ansiklopedisi*, 8.C. 1993, İstanbul.

Internet izvori:

1. Izutsu, Toshihiko, *Ibn al-‘Arabī*, <https://www.britannica.com/biography/Ibn-al-Arabi>.
2. Rabie, Hassanein Muhammad, *Baybars I*
<https://www.britannica.com/biography/Baybars-I>
3. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Mecena>